

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2018

Michaela Tomášková

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce

Michaela Tomášková

Osobnost pedagoga volného času očima účastníků zájmového
vzdělávání

Olomouc 2018

vedoucí práce: Mgr. Pavla Vyhnálková, Ph.D.

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem použila jen uvedených pramenů a literatury.“

V Olomouci dne 9. dubna 2018

.....

Michaela Tomášková

Poděkování

Děkuji Mgr. Pavle Vyhnálkové, Ph.D. za její podněty a rady, které mi jako vedoucí mé bakalářské práce poskytovala při jejím zpracování. Dále děkuji pedagogům a žákům domů dětí a mládeže, v nichž jsem prováděla průzkum pro tuto práci. Poděkování také patří mé rodině a mému příteli, kteří mě při vzniku této práce i během celého studia podporovali.

Obsah

Úvod	1
1 Výchova a volný čas.....	2
1. 1 Základní pojmy	2
1. 2 Cíle výchovy ve volném čase	3
1. 3 Funkce výchovy ve volném čase	4
1. 4 Specifika výchovy ve volném čase	6
2 Pedagog volného času	9
2. 1 Uplatnění pedagoga volného času	9
2. 2 Typy pedagogů volného času	10
2. 2. 1 Pedagog volného času v širším pojetí	10
2. 2. 2 Pedagog volného času v užším pojetí	11
2. 3 Pedagog volného času ve středisku volného času.....	11
2. 3. 1 Střediska volného času	11
2. 3. 2 Náplň práce pedagoga volného času ve středisku volného času.....	12
3 Osobnost jako psychologický pojem.....	14
3. 1 Temperament	14
3. 2 Charakter.....	16
4 Charakteristiky ideálního pedagoga volného času	17
4. 1 Znalosti	17
4. 2 Dovednosti	18
4. 3 Osobnostní vlastnosti	19
4. 4 Vztah pedagoga volného času k dětem.....	22
5 Praktická část.....	23
5. 1 Cíle a průzkumné otázky	23
5. 2 Popis průzkumné metody.....	23
5. 3 Popis zpracování dat	24
5. 4 Charakteristika průzkumného vzorku	24
5. 5 Analýza dat	26

5. 6 Shrnutí výsledků	41
Závěr.....	42
Seznam použitých zdrojů a literatury	43
Seznam použitých zkratk	45
Seznam grafů a tabulek.....	46
Seznam příloh.....	47

Úvod

K vypracování bakalářské práce jsem si vybrala téma Vybrané aspekty osobnosti pedagoga volného času. Pro tuto problematiku jsem se rozhodla, protože oblast výchovy ve volném čase je mi velmi blízká a sama se v ní pohybuji. Pokud máme téma začlenit do širšího kontextu, můžeme říci, že spadá nejen do pedagogiky volného času, ale je součástí také psychologie osobnosti, která je z mého pohledu nesmírně zajímavá. Volný čas je důležitou součástí života každého z nás, a tak si myslím, že bychom neměli opomíjet pedagogy, kteří ve volném čase s dětmi a mládeží pracují. Cílem bakalářské práce je na základě studia odborné literatury popsat osobnost ideálního pedagoga volného času v užším i širším pojetí a následně prostřednictvím dotazníkového šetření zjistit, jak osobnost pedagoga volného času vnímají účastníci zájmového vzdělávání, konkrétně děti mladšího a středního školního věku.

Bakalářská práce je rozdělena do pěti kapitol. Kapitoly teoretické části práce se zabývají vymezením volného času, základními pojmy dané problematiky, funkcemi, cíli a specifiky výchovy ve volném čase. Teoretická část se dále věnuje legislativnímu ukotvení pedagoga volného času jako pedagogického pracovníka, jeho postavením a pojetím a seznamuje nás také s možnostmi jeho uplatnění. Další kapitola je věnována osobnosti z pohledu psychologie, jedná se spíše o krátké seznámení se základními pojmy a tím, co naši osobnost tvoří a jak ovlivňuje pedagogickou profesi. Závěr teoretické části popisuje charakteristiky ideálního pedagoga volného času, kde se věnuje postupně znalostem, dovednostem a osobnostním vlastnostem, kterými by měl disponovat. Neodmyslitelnou součástí teoretických poznatků je také vysvětlení vztahu volnočasového pedagoga k dětem.

Praktická část práce se zabývá pohledem účastníků zájmového vzdělávání ve vybraných domech dětí a mládeže na osobnost pedagoga volného času. Průzkum zjišťuje, jak děti vnímají a hodnotí své pedagogy a jak se liší charakteristiky a hodnocení pedagogů z hlediska pohlaví pedagogů, věku dětí a pohlaví dětí a města, ve kterém byl průzkum realizován.

1 Výchova a volný čas

Než se začneme zabývat tím, kdo je to pedagog volného času a jaký by měl ideální pedagog volného času být, je důležité, abychom se na začátku této práce seznámili s odbornou terminologií pedagogiky volného času. V této kapitole si vymezíme, co je pedagogika volného času, jaký je předmět jejího zkoumání a definujeme si pojmy volný čas, výchova, výchova ve volném čase, výchova mimo vyučování. Dále se seznámíme s cíli, funkcemi a specifiky výchovného působení ve volném čase.

1.1 Základní pojmy

Pedagogika volného času je vědecká disciplína spadající do širšího okruhu pedagogických věd, tedy věd o výchově a vzdělávání. Jak už název této odborné disciplíny napovídá, pedagogika volného času se obecně zabývá výchovou a vzděláváním zejména dětí a mládeže ve volném čase, tedy čase, který nám zbývá po splnění pracovních či školních povinností. Podle Pávkové a kol. (1999, s. 15) „se pod volný čas běžně zahrnují odpočinek, relaxace, zábava, zájmové činnosti, dobrovolné vzdělávání, dobrovolná společensky prospěšná činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené.“ Ve volném můžeme dělat aktivity dle vlastních potřeb a zájmů, tedy ty, které nás baví a přináší nám potěšení a uspokojení. Volný čas je pro mnohé velmi cennou a důležitou součástí života. Někdo má volného času více, jiný méně a každý s ním nakládá podle vlastních možností a zájmů. Volný čas dětí a mládeže má své odlišnosti od volného času dospělých. Volný čas dětí a mládeže se liší od volného času dospělých rozsahem volného času, kdy děti mají obvykle více volného času, dále obsahem volnočasových aktivit, kdy u dětí jsou obvykle zájmové činnosti pestřejší než u dospělých, mírou samostatnosti a závislosti a nezbytností pedagogického ovlivňování. U dětí a mládeže je důležité jejich volný čas pozitivně ovlivňovat a podněcovat. (Pávková a kol., 2008, s. 68)

Jedním ze základních a nejdůležitějších pojmů celé pedagogiky je výchova. Bez výchovy by pedagogika nemohla existovat. Abychom tedy lépe určili, jaký je vztah mezi pedagogikou volného času a výchovou, definujeme si nejprve pojem výchova z hlediska obecné pedagogiky. Podle Pedagogického slovníku (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 277-278) výchovou rozumíme „záměrné a cílevědomé vytváření a ovlivňování podmínek umožňujících optimální rozvoj jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulujičích jeho vlastní snahu stát se autentickou vnitřně integrovanou a socializovanou osobností.“

Odborná literatura nám poskytuje hned několik různých definic pedagogiky volného času jako vědecké disciplíny. Nejstručnější definici najdeme v Pedagogickém slovníku (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 162), kde je pedagogika volného času definována jako „disciplína pedagogiky, zaměřená na výchovné a vzdělávací prostředky napomáhající autonomnímu a smysluplnému využívání volného času dětí, dospívajících i dospělých.“ Pedagogika volného času je poměrně mladou vědní disciplínou. Svého významu nabývá zhruba od druhé poloviny 20. století. Proto porozumění pojmům, které se v pedagogice volného času vyskytují, může být u různých autorů nejednotné a neustálené. (Pávková a kol., 2008, s. 67) Dle Emílie Kratochvílové (2004, s. 64) jsou předmětem pedagogiky volného času „otázky výchovy (ve významu edukace, tedy výchovy a vzdělávání) dětí a mládeže mimo povinné vyučování ve škole a mimo školu – výchově ve volném čase.“ V pedagogice volného času se o výchově bavíme v hned několika pojetích, a to výchova ve volném čase a výchova mimo vyučování. Oba pojmy jsou si velmi blízké, nikoliv však totožné. Výchova ve volném čase nemusí být nutně určena jen dětem a mládeži, zahrnuje také výchovu dospělých (andragogika) a seniorů (gerontagogika). Výchova mimo vyučování je z hlediska náplně činností širší než pojem výchova ve volném čase, zahrnuje totiž kromě rekreace, odpočinku, zájmové činnosti a prospěšných činností i sebeobsluhu a přípravu na vyučování, tedy určité povinnosti dítěte. Na výchově mimo vyučování se nepodílí jen zařízení určená pro výchovu mimo vyučování, ale i škola a rodina. (Pávková a kol., 2008, s. 69) Podle Pávkové a kolektivu (2008, s. 37) je výchova mimo vyučování charakterizována takto:

- probíhá mimo povinné vyučování,
- probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny,
- je institucionálně zajištěná,
- uskutečňuje se převážně ve volném čase.

1. 2 Cíle výchovy ve volném čase

V předchozí podkapitole jsme si definovali výchovu jako cílevědomou a záměrnou lidskou činnost. Znamená to tedy, že se výchova neobejde bez přesně vymezeného cíle. Cíl je nejen ve výchově, ale ve všech oblastech života důležitou hodnotou, která nás posouvá dál. Obecným cílem výchovy ve volném čase, ale i celé výchovy, je rozvíjení dítěte po všech

stránkách, a to sociální, tělesné, duševní i duchovní a celková připravenost dítěte na život. Podle Kratochvílové (2004, s. 168) je nejdůležitějším cílem výchovného působení ve volném čase „vést k formování pozitivního vztahu k volnému času jako k osobní a společenské hodnotě.“ Další specifické cíle výchovy mimo vyučování uvádí ve svém díle Špičák (1990, s. 20-21):

- vyvážit jednostrannou psychickou a fyzickou zátěž vznikající ve škole při vyučování a pomocí aktivní rekreace vést k reprodukci sil u každého jedince,
- rozvíjet žádoucí zájmy a schopnosti u dětí,
- umožňovat obohacování dětí a mládeže o praktické životní zkušenosti,
- učit žáky žít v sociální skupině, budovat a udržovat mezilidské vztahy,
- vést děti a mládež k samostatnosti a rozvíjet v nich organizační schopnosti,
- vést žáky k aktivnímu podílení se na rozvoji společnosti prostřednictvím prospěšné činnosti.

Specifické cíle zásadně odlišují výchovu ve volném čase od výchovy v rámci vyučování a udávají podstatu volnočasového působení. Důležité je vytyčených cílů dosahovat, a to nejen ve výchově v rámci vyučování, ale také ve volném čase.

1. 3 Funkce výchovy ve volném čase

V této podkapitole se seznámíme s funkcemi, které výchova ve volném čase plní, a co nám přináší. Volný čas plní pro každého z nás v životě jiné funkce. Někdo si nedokáže svůj život bez volného času představit, jiný je rád, že alespoň nějaký volný čas má. Volný čas totiž naplňujeme aktivitami, které nás baví a zajímají. Každému z nás tak volný čas něco přináší a naplňuje nám určité potřeby. V odborné literatuře se funkcemi výchovy ve volném čase zabývá několik autorů. Jedním z nich je Pávková a kolektiv (2011, s. 72), která vymezuje funkce čtyři, a to výchovně-vzdělávací, zdravotní, sociální a preventivní. Jiné rozdělení funkcí výchovy ve volném čase najdeme u Emílie Kratochvílové (2004, s. 87-88). Pro účely této práce budeme vycházet z pojetí obou autorek. Pávková i Kratochvílová ve svých dílech vysvětlují funkce výchovy ve volném čase a možnosti jejich naplňování velmi podobně. Emílie Kratochvílová navíc uvádí seberealizační funkci výchovy ve volném čase.

- Zdravotně hygienická funkce

Zdravotně hygienická funkce výchovy ve volném čase se uplatňuje ve vyvážení školního a pracovního zatížení. Volný čas by měl sloužit k tomu, aby si člověk odpočinul od všech povinností souvisejících se školou, prací a rodinou. Podle Kratochvílové je velmi důležité mít alespoň nějaký volný čas. Pokud člověk nemá žádný volný čas, může to být pro tělo nebezpečné z hlediska tělesného i duševního zdraví. Děti a mládež by měly mít přiměřený rozsah volného času a měl by zahrnovat všestranné aktivity, do kterých patří i spontánní, tzn. aktivity neorganizované (např. volná hra dítěte).

- Seberealizační funkce

Umožňuje rozvíjení a uplatňování vlastních potřeb a zájmů dětí a mládeže. Aktivity si jedinec volí výhradně dle vlastního výběru. Zahrnuje také rozvíjení individuálních předpokladů a potřeb každého jedince.

- Formativně výchovná funkce

Základem formativně výchovné funkce výchovy ve volném čase je vytváření ideálních podmínek pro seberealizaci a rozvoj osobnosti ve volném čase. Jednotlivá zařízení výchovy mimo vyučování se podílí na výchovné funkci v různé míře, a to podle svého poslání. V tomto směru se bavíme o pedagogickém ovlivňování volného času. Pomocí pestrých a zábavných zájmových činností lze motivovat děti ke správnému trávení a využívání volného času. Důležité je také formování osobnosti dítěte a jeho vlastností, jako mohou být tvořivost, charakter, vůle a mravnost. (Kratochvílová, 2004, s. 88)

- Socializační funkce

Socializační funkce výchovy ve volném čase souvisí se začleňováním do širších sociálních skupin a rozšiřováním a nácvikem sociálních vztahů. Volnočasové aktivity jako např. kroužky, tábory, výlety umožňují budování a udržování sociálních kontaktů a vytvářejí prostor pro střetávání se s vrstevnickými skupinami. Přispívají tedy k utváření žádoucích a bohatých sociálních vztahů. Podle Pávkové a kol. (2008, s. 40) volnočasová zařízení do určité míry zbavují rodiče starostí o dítě v době, kdy jsou v zaměstnání, a přebírají tak péči o ně. Často se také podílejí na vyrovnávání sociálních rozdílů u dětí z méně podnětného prostředí nebo z konfliktního rodinného prostředí.

- Preventivní funkce

Preventivní funkce je v dnešní době obzvláště důležitá. Velkou roli zde hraje pedagogické ovlivňování volného času dětí a mládeže ze strany pedagoga. To znamená vést děti k tomu, aby svůj volný čas naplňovaly přínosnými a vhodnými aktivitami. Důležité je dbát na předcházení vzniku a potažmo rozvoji sociálně patologických jevů, kterým jsou dnešní děti a mládež stále více náchylní, což vyplývá ze současné společenské situace. Pávková a kol. (2008, s. 41) zdůrazňuje nutnost prevence ve všech třech oblastech: primární prevence, sekundární prevence i terciární prevence. Základem je široce založená primární prevence, která se zaměřuje na předcházení vzniku sociálně patologických jevů.

1. 4 Specifika výchovy ve volném čase

V předchozích podkapitolách jsem objasnila cíle a funkce, kterými se výchova ve volném čase liší od výchovy v běžném školním prostředí. Výchova ve volném čase má ale ještě další specifika, která ji odlišují a dělají zajímavou a přitažlivou. Pro lepší přehlednost si srovnáme specifika, která uvádí Kratochvílová (2004, s. 100-102), se specifiky, které zdůrazňuje Špičák (1990, s. 26-27):

- Dobrovolnost

Dobrovolnost je úplným základem celé výchovy ve volném čase. Dobrovolnost jako specifický rys výchovy ve volném čase zdůrazňují ve svém díle oba výše zmínění autoři. O tom, zda a jak budeme trávit svůj volný čas, rozhodujeme sami na základě své svobodné volby. U dětí může být tato volba podpořena rodiči. I samotný výběr aktivit by měl být dobrovolný.

- Motivace

Motivace je důležitým prvkem výchovy ve volném čase. Volnočasové aktivity mají samy o sobě motivující charakter. Pedagog volného času nebo vedoucí kroužku by měl i přesto u dítěte vzbuzovat co největší zájem o danou aktivitu. Vyžívány jsou především motivující metody hodnocení. Hodnocení je založené na podpoření pozitivních stránek osobnosti, ale neopomíná se ani upozornění na nedostatky. (srov. Kratochvílová, 2004; Špičák, 1990)

- Autonomie a participace

Na rozdíl od školního vyučování jen výchova ve volném čase založena na principu autonomie, to znamená, že vycházíme z potřeb, zájmů a schopností dítěte. Pedagog volného času podporuje zájmy a potřeby dětí, vytváří prostor pro seberealizaci dítěte a snaží se do programu zapojit nápady, s kterými přicházejí samy děti. (Špičák, 1990, s. 26)

- Aktivita a tvořivost

„Základní podstatou všeho, co je a co se děje, je aktivita. Aktivita je základem každého pohybu, každé změny. Kde je pohyb, tam je život.“ (Kratochvílová, 2004, s. 101) Ani v pedagogice volného času tomu není jinak, základem volnočasových činností je aktivita, aktivní přístup pedagoga volného času, aktivní přístup žáků. Do této oblasti také patří další charakteristiky aktivit ve volném čase. Důležitá je především pestrost, různorodost, zajímavost a přitažlivost činností atd.

- Nepřímé výchovné působení

Nepřímé výchovné působení souvisí s využíváním prostředků pedagogické stimulace než prostředků administrativně právního nátlaku a donucování. Volnočasové aktivity se zaměřují nejen na komplexní výchovu jedince, ale především na rozvoj a obohacení žáka v konkrétní zájmové činnosti, kterou si vybral a o kterou se zajímá. Výchovné působení na žáka se uskutečňuje různými činnostmi, a to jak oddechovými, rekreačními, zábavnými, společenskými, vzdělávacími, ale i sebeobslužnými a veřejně prospěšnými činnostmi. Volný čas by měl sloužit i jako čas pro odpočinek a rekreaci, a tak obsah výchovy je volnější než v běžném školním vyučování. Obsah není přesně vymezený jako v běžném školním vyučování osnovami, je flexibilnější a otevřenější a vychází především ze zájmů účastníků a schopností a dovedností jednotlivých vedoucích a organizátorů. (srov. Kratochvílová, 2004; Špičák, 1990)

- Pestrost organizačních forem a metod

Pedagogika volného času využívá bohatšího rejstříku organizačních forem a metod, které se často projevují různou mírou záměrnosti a organizovanosti. Základní výchovnou metodou je hra. Výchova ve volném čase má volnější charakter, což úzce souvisí s netradičním prostředím, ve kterém se výchova ve volném čase uskutečňuje. Může probíhat například v klubovnách, tělocvičnách, na hřištích, v laboratořích, sportovních klubech, dílnách, v lese,

na louce, v místnosti, na táborových základnách, ale i v běžné školní třídě. (Kratochvílová, 2004, s. 100-102)

V pedagogice volného času se uplatňují tyto formy výuky: skupinová forma výuky, individuální forma výuky, formy uplatňované v mimoškolním prostředí (např. vycházka, exkurze), méně často pak hromadná forma výuky. Z výchovných metod jsou to tyto metody: metody názorně demonstrační (např. pozorování, předvádění), metody praktické (např. nácvik pohybových a praktických činností, pokusy, výtvarné práce), metody aktivizující (např. hraní rolí, didaktické hry, diskuze). (Špičák, 1990, s. 34-35)

- Různé typy pracovníků

V pedagogice volného času se setkáváme s různými typy pracovníků. Hlavní část tvoří pedagogové, ve školních družinách jsou to vychovatelé, ve střediscích volného času a domech dětí a mládeže pak pedagogové volného času. V celé sféře volnočasových aktivit působí také řada externích pracovníků a dobrovolníků, vedoucích a instruktorů. Tito akční lidé pracují většinou v nestátních neziskových organizacích a jiných volnočasových zařízeních.

- Blízké mezilidské vztahy

Volný čas je ideálním prostorem určeným ke střetávání se s kamarády a utváření nových přátelství. Na vzniku blízkých mezilidských vztahů má zásadní podíl stejný zájem, který spojuje skupinku několika žáků. Žáci mají možnost pracovat a setkávat se v různých homogenních i heterogenních skupinách (a to jak s žáky stejného věku, ale i s mladšími či staršími žáky). Žáci navštěvující volnočasové aktivity se projevují také jinak ve vztahu k pedagogickým pracovníkům, jejich vztahy jsou bezprostřednější, spontánnější a mnohem osobnější, na což také poukazují předchozí body. (srov. Kratochvílová, 2004; Špičák, 1990)

2 Pedagog volného času

V předchozí kapitole jsme se dozvěděli, že osobnost pedagoga do značné míry ovlivňuje výchovný proces. U pedagoga volného času, který zajišťuje výchovu a vzdělávání jedinců ve volném čase, sehraává jeho osobnost ještě významnější roli než u pedagoga v běžné školní třídě. Kdo je tedy pedagog volného času, čím se zabývá, jak pedagoga volného času vymezuje legislativa a kde se pedagog volného času může uplatnit, s tím se seznámíme v této kapitole.

Když se řekne pedagog nebo pedagogický pracovník, jako první se nám většinou vybaví učitel ve škole. Pedagog je osoba, která vychovává a vzdělává jiné. To, jaký pedagog je, závisí nejen na jeho odborném vzdělání, zkušenostech, ale vychází to také z jeho osobnosti. Slovo pedagog vzniklo z řeckého slova paidagogos. Paidagogos je složenina dvou řeckých slov „pais“ dítě a „agogé“ vésti. Paidagogos byl vzdělaný otrok, který ve starověkém Řecku doprovázel děti z bohatých rodin do školy. (Kantorová a kol., 2008, s. 14) Podle zákona o pedagogických pracovnících č. 563/2004 Sb. v aktuálním znění je pedagogickým pracovníkem osoba, která koná přímou vyučovací, výchovnou, speciálně pedagogickou nebo pedagogicko-psychologickou činnost. Tato činnost je vykonávána přímým působením na vzdělaného jedince. Pedagogickými pracovníky jsou podle výše uvedeného zákona učitelé, vychovatelé, pedagogové volného času, speciální pedagogové, psychologové, asistenti pedagoga, trenéři, vedoucí pedagogičtí pracovníci. Ve výchově ve volném čase a výchově mimo vyučování se uplatňují pedagogové volného času a vychovatelé. Pro obě profese je společné to, že výchovné působení probíhá ve volném čase vychovávaných, kdy základem je pedagogické ovlivňování volného času.

2. 1 Uplatnění pedagoga volného času

Uplatnění pedagoga volného času se odvíjí od toho, zda se jedná o kvalifikovaného pedagoga nebo dobrovolníka. V oblasti výchovy ve volném čase dětí a mládeže se však nesetkáváme pouze s pedagogy volného času, velmi podobnou a blízkou profesí je vychovatel. Oba působí v oblasti volného času dětí a mládeže, přesto má každý svá specifika, liší se také jejich poslání a druh činnosti. Liší se také svým uplatněním. Kvalifikovaný pedagog volného času nejčastěji působí ve střediscích volného času, domovech dětí a mládeže a ve stanicích zájmových činností. Oproti tomu vychovatele můžeme najít ve školských

zařízeních, jako jsou školní družina a školní klub, ale také v ubytovacích zařízeních typu domov mládeže. (Pávková a kol., 2008, s. 131)

2. 2 Typy pedagogů volného času

Ve volném čase dětí a mládeže působí celá řada různých pracovníků. V pedagogice volného času se tedy objevují různá pojetí pedagogů volného času. Pokud budeme vycházet z osobnostních předpokladů a individuálního přístupu pedagoga vůči dítěti, rozlišujeme tyto typy pedagogů volného času:

- mládežnický vedoucí,
- kvalifikovaný učitel,
- pedagogicky nekvalifikovaný dospělý, dobrovolník nebo profesionál,
- zralý, zkušený pracovník ve volném čase. (Vážanský, 2001, s. 81-82)

V současné době rozlišujeme v zařízeních pro zájmové vzdělávání interní a externí pracovníky. Výše uvedené členění pedagogů volného času podle Vážanského považujeme za ne příliš aktuální. Ve středících volného času v současné době už nepůsobí kvalifikovaní učitelé a nekvalifikovaní dospělí a dobrovolníci, které uvádí ve svém pojetí Vážanský, ale kvalifikovaní pedagogičtí pracovníci.

2. 2. 1 Pedagog volného času v širším pojetí

Obecně lze ale pedagogy působící ve volném čase dětí a mládeže rozdělit do dvou pojetí. V širším pojetí rozumíme pedagogem volného času každého, kdo výchovně naplňuje volný čas dětí a mládeže. Podílí se na jejich trávení volného času a ten vyplňuje smysluplnými aktivitami. Pedagogové volného času v širším pojetí se mohou uplatnit v sektoru výchovy a vzdělávání, v kulturní oblasti, v propojení se sociálními službami, v oblasti církve, zdravotnictví, cestovního ruchu, zábavy a rekreace. V těchto oblastech se jeho označení může mírně lišit. Může být označen animátorem volného času, koordinátorem nebo jinými obdobnými pojmenováními, které se v širším pojetí pedagogiky volného času používají. (Vážanský, 2001, s. 77)

2. 2. 2 Pedagog volného času v užším pojetí

V užším pojetí pedagogem volného času rozumíme odborně kvalifikovaného pedagogického pracovníka, který je vymezen §17 v zákoně č.563/2004Sb., o pedagogických pracovnících. Podle zákona o pedagogických pracovnících v aktuálním znění se pedagogem volného času rozumí osoba, která vykonává komplexní nebo dílčí přímou pedagogickou činnost v oblasti zájmového vzdělávání ve školách a školských zařízeních určených pro zájmové vzdělávání. Pro výkon této profese jsou podle novely zákona č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících kvalifikováni všichni absolventi s ukončeným vysokoškolským, vyšším odborným nebo se středoškolským vzděláním v oblasti pedagogiky. Zákon už tedy přesně nevymezuje obory, které musí mít pedagog volného času vystudované.

2. 3 Pedagog volného času ve středisku volného času

Na výchově ve volném čase se podílí několik subjektů. Mezi nejvýznamnější z nich řadíme rodinu, školu a školská výchovná zařízení. Školská výchovná zařízení se významně podílejí na pedagogickém ovlivňování volného času převážně dětí, ale i mládeže a dospělých. Můžeme je rozdělit na školská zařízení pro zájmové vzdělávání, školská výchovná a ubytovací zařízení a školská zařízení pro ústavní a ochrannou výchovu. Poslání těchto zařízení blíže určují příslušné vyhlášky. Jedním ze školských zařízení pro zájmové vzdělávání jsou střediska volného času, kde působí právě pedagogové volného času. (Bendl, 2015, s. 133)

2. 3. 1 Střediska volného času

Nejčastější formou uplatnění pedagoga volného času jsou střediska volného času. Střediska volného času jsou podle Vyhlášky č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání ve znění pozdějších předpisů školská zařízení pro zájmové vzdělávání. Mezi další školská zařízení pro zájmové vzdělávání patří kromě středisek také školní družiny a školní kluby. Jejich primárním posláním je tedy výchova ve volném čase.

Podle § 2 výše uvedené vyhlášky lze zájmové vzdělávání realizovat několika formami:

- příležitostnou výchovnou, vzdělávací, zájmovou a tematickou rekreační činností,
- pravidelnou výchovnou, vzdělávací a zájmovou činností,
- táborem činností a další činností mimo místo školského zařízení,
- osvětovou činností,
- individuální prací, zejména vytvářením podmínek pro rozvoj nadání dětí, žáků a studentů,
- využitím otevřené nabídky spontánních činností. (Vyhláška č. 74/2005 Sb., § 2)

Na základě toho, zda střediska volného času uskutečňují činnosti v jedné nebo více oblastech zájmového vzdělávání, je dělíme na:

- domy dětí a mládeže, v nichž se uskutečňuje činnost ve více oblastech zájmového vzdělávání nebo
- stanice zájmových činností, v nichž se uskutečňují činnosti zaměřené na jednu oblast zájmového vzdělávání. (Vyhláška č. 74/2005 Sb., § 4, odst. 3)

Zájmová činnost nabízená středisky volného času, dále jen SVČ, především pak domů dětí a mládeže, je bohatá. Účastníkům zájmového vzdělávání nabízejí pravidelné zájmové kroužky, jednorázové kulturní, zábavné a vzdělávací akce. Součástí domů dětí a mládeže bývá také otevřená herna nebo klub, kde mají účastníci prostor pro odpočinek a spontánní činnosti. Mezi jejich náplň patří také pořádání letních dětských táborů, a to nejen pobytových, ale také příměstských, dále pořádají víkendové akce, přespávání na půdě domu dětí a mládeže, soutěže, olympiády, výlety atd.

2. 3. 2 Náplň práce pedagoga volného času ve středisku volného času

Pedagogové volného času působící ve střediscích volného času, konkrétně pak v domech dětí a mládeže, na které je zaměřená i empirická část této práce, mají v náplni své práce spoustu činností. Veškerou činnost domu dětí a mládeže, dále jen DDM, zajišťují pedagogové volného času. Dále je činnost zajišťovaná externími pracovníky a dobrovolníky, kteří se

podílejí na pravidelné výchovné a vzdělávací zájmové činnosti. Do náplně práce pedagoga volného času patří vedení kroužků, organizace pravidelných i příležitostných akcí, administrativní činnost, vedení vzdělávacích programů atd. dle potřeb zařízení. Mezi kompetence pedagogických pracovníků v domech dětí a mládeže patří volba metod, forem, postupů práce, vedení a spolupráce s externími pracovníky. Pedagog volného času může také propojovat činnosti v rámci oblasti svého působení s činnostmi v rámci jiného oddělení, popřípadě jiného volnočasového zařízení. Odborné kompetence a znalosti jsou upevňovány podle aktuálních potřeb zaměstnanců i celého zařízení. (Školní vzdělávací program DDM Olomouc, 2014, s. 9-10)

3 Osobnost jako psychologický pojem

Než se začneme zabývat tím, jakými konkrétními znalostmi, dovednostmi, schopnostmi a osobnostními vlastnostmi by měl disponovat pedagog volného času, podíváme se na pojem osobnost z pohledu psychologie. V této kapitole si vysvětlíme základní pojmy osobnost, temperament, typy osobnosti a charakter.

„Osobností se nerodiš, osobností se stáváš.“ Tento známý výrok slyšel asi každý z nás. Každý z nás má svou osobnost, své „já“, které nás dělá jedinečnou a neopakovatelnou bytostí. Pojem osobnost má však v různých pojetích odlišný význam. My se v této kapitole budeme zabývat osobností pouze z pohledu psychologického. Tento pojem se v psychologii objevil už na počátku 20. století, kdy bylo nutné zkoumat vnitřní duševní uspořádání člověka. Nakonečný (2009, s. 9) uvádí, že „osobnost je chápána jako celek vnitřních dispozic, jež spolu se situací determinují obsah a průběh lidských procesů, které jsou tak chápány jako reakce individua na určitou situaci.“

Každá osobnost prochází složitým procesem utváření osobnosti, který začíná přibližně ve třech letech věku dítěte, kdy si dítě začíná uvědomovat své já. Postupně se vyvíjí celá osobnost, lidské ego, utváří se osobnostní vlastnosti, které hrají velkou roli právě ve spojení s pomáhajícími profesemi, převážně s tou pedagogickou. V psychologii osobnosti najdeme spoustu definic, modelů a teorií, které nám vysvětlují, jak osobnost jako pojem nejlépe chápat. Z několika různých definic můžeme obecně říct, že osobnost je neopakovatelná, celistvá a nejvýše integrovaná formace, která řídí psychické procesy (např. vnímání, myšlení, pozornost, citění...). (Pružinská, 2005, s. 16) Každá osobnost má z hlediska psychologie určitou strukturu. Strukturou můžeme obecně rozumět složení něčeho nebo někoho. Strukturou osobnosti v psychologii chápeme jako skladbu, neboli relativně stálé vnitřní uspořádání osobnosti, tedy jejich prvků a dispozic. Připojíme-li ke struktuře osobnosti také její chování, vzniká určitý systém. Pojmy struktura a systém osobnosti někteří psychologové vymezují jako totožné. Strukturou osobnosti tvoří psychické vlastnosti osobnosti, temperament, postoje, schopnosti, motivy a typy osobnosti. (Nakonečný, 1993, s. 45)

3.1 Temperament

Temperament je tedy jednou z částí struktury osobnosti. To, jaký má člověk temperament, ovlivňuje jeho celkové chování a prožívání. Kohoutek (2000, s. 79) uvádí, že „temperament je vrozená, potenciální a dynamická stránka lidské povahy, hlubinné jádro osobnosti.“ Jedná se

o vrozenou dispozici chovat se určitým způsobem. Z hlediska biologického je podmíněn zvláštnostmi nervové soustavy, hormonální soustavy a zvláštnostmi v oblasti životních pochodů v organismu. Temperament zahrnuje celkové citové ladění osobnosti, aktivitu, reaktivitu člověka a způsob citové vzrušivosti. Patří tam tedy vlastnosti, které máme dědičné a nelze je měnit, pouze do jisté míry regulovat. Temperament lze do jisté míry regulovat životními podmínkami člověka, věkem, výchovou a sebevýchovou. V psychologii najdeme několik typologií temperamentu, my si pro představu vyjmenujeme nejznámější z nich:

- Hippokrates – dělí osoby na základě tělních tekutin na melancholika, sangvinika, cholera, flegmatika.
- I. P. Pavlov – dělí osoby na základě nervových vzruchů či útlumů na typ silný a typ slabý.
- E. Kretschmer – dělí osoby podle daného somatotypu na cyklotymní typ, schizotymní typ a viskózní typ.
- H. J. Eysenck – původní Hippokratovu typologii propojil s emoční labilitou/stabilitou a introverzí/extraverzí.
- C. G. Jung – dělí osoby na introverty a extroverty (Nakonečný, 1993, s. 60-61).

Na to, jak dobrý a úspěšný pedagog volného času je, nemají vliv jen znalosti a dovednosti, které můžeme získat například zkušeností, ale také to, jaký typ osobnosti je. Typ osobnosti úzce souvisí s naším temperamentem. H.J.Eysenck in Nakonečný (1993, s. 113-114) ztotožňuje pojmy vlastnost a typ. Typ je podle něj pouze názvem pro zobecnění určitých specifických vlastností. Důležitou roli zde sehrává naše individualita, tedy jedinečnost nejen po stránce psychické, ale i po fyzické. Každý z nás je jedinečný, ale některé charakteristiky přesto máme společné s ostatními. Lidé se společnými znaky tak tvoří určitou skupinu. Na základě spojení typu člověka a jeho individuality vznikají už od pradávna různé typologie.

V psychologii existuje několik typologií osobnosti. V našem propojení s pedagogikou volného času se budeme zabývat pouze typologií extraverze a introverze, která je pro nás nejzásadnější. Autorem této teorie byl švýcarský psychiatr C. G. Jung, který rozděluje lidské bytosti na dva typy, a to extrovertní typy nebo introvertní typy. Rozdělení Jungovy typologie vychází z jeho pojetí psychických funkcí. Podle Junga patří mezi 4 základní psychické funkce racionální myšlení a cítění, intuice a iracionální cití. Základem Jungovy teorie je také

koncentrace lidí, a to na základě toho, zda se člověk koncentruje více na své okolí či na sebe. Celé to souvisí se zaměřením životní energie člověka, která směřuje buď dovnitř, (introvert) nebo ven (extrovert). Když o někom řekneme, že je extrovert, většinou se jedná o člověka, který je vřelý, otevřený a „do všeho jde po hlavě“. Extrovertem je člověk, který je zaměřen ven, je společenský, otevřený, prakticky založený, adaptabilní, přístupný, čínorodý a jedná ve vztahu k objektu. Oproti tomu je introvert zaměřen více sám na sebe, je uzavřený, nepřístupný, spíše pasivní, nespolečenský, nedůvěřivý, mnohdy i váhavý, má svůj vlastní vnitřní svět a mnoho zábran vůči objektu, jedná více ve vztahu k subjektu. (Nakonečný, 1993, s. 113-114)

V psychologii osobnosti se dále základní typy extroverze a introverze podrobněji dělí na specifické podtypy. Nám ale stačí základní dělení extroverta a introverta. To, do které kategorie člověk spadá, a kam se řadí, ovlivňuje jeho další chování, jednání a celkový stav. Na základě výše zmíněných charakteristik obou typů můžeme jednoznačně říct, že pro pedagogickou profesi se více hodí extrovertní typ člověka. Pokud by měl být běžný pedagog extrovertní typ, pedagog volného by měl být ještě více otevřenější.

3. 2 Charakter

Co znamená pojem charakter a je mezi charakterem a temperamentem nějaký rozdíl? Mnoho lidí tyto pojmy zaměňuje, nebo nezná jejich přesný význam. Charakter je na rozdíl od temperamentu získaný na rozdíl od temperamentu je získaný a je v psychologii vnímán různými způsoby. Někteří autoři nahlíží na charakter z pohledu morálky, morálních hodnot a postojů člověka. Toto pojetí je v rámci psychologie chápáno jako pojetí v užším smyslu, protože nenahlíží na osobnost jako na celek. (Nakonečný, 1993, s. 221). Charakter je souhrn povahových vlastností člověka a jeho individuálních zvláštností, které jsou po něj typické a určují ráz jeho chování. Tyto vlastnosti ukazují vztah a chování člověka nejen k sobě samému, ke společnosti, k práci, ale poukazují také na jeho zvláštnosti. Charakter je získaný a ovlivnitelný, největší podíl na utváření charakteru člověka má proces učení, výchova, společnost, rodina, škola a později také sebevýchova. Charakter člověka úzce souvisí s cíli člověka, hodnotami a způsobem jejich dosahování. (Kohoutek, 2000, s. 96)

4 Charakteristiky ideálního pedagoga volného času

V této kapitole se seznámíme s konkrétními charakteristikami ideálního pedagoga volného času, s tím, jaký by měl být a co by měl umět a znát, aby mohl tuto profesi dobře vykonávat. Jaké jsou tedy požadavky na pedagoga, který působí ve volném čase dětí a mládeže? Požadavky kladené na pedagoga volného času jsou do jisté míry specifické, v základu ale vycházejí z obecných požadavků na všechny pedagogy. Společnost připisuje pedagogům volného času zpravidla nižší sociální status než učitelům. Spousta lidí i samotných učitelů často podceňuje náročnost práce vychovatelů a volnočasových pedagogů. Mezi hlavní nároky kladené na vychovatele ve srovnání s učiteli řadíme schopnost organizace, plánování a hlavně výborné komunikační schopnosti. Na výsledky, efektivitu a účelnost výchovného procesu má vliv mnoho faktorů. Jedním z nich je právě osobnost daného pedagoga volného času, kdy největší roli sehrává jeho pedagogicko-psychologická příprava, metodická příprava, všeobecné znalosti, vztah k dětem a osobnostní předpoklady a vlastnosti. (Kratochvílová, 2004, s. 248-256) V této kapitole postupně zmíníme konkrétní znalosti, dovednosti a osobnostní vlastnosti ideálního pedagoga volného času. Pro přehlednější systematizaci všech požadavků se podíváme na přehled společných znaků, které ve svých dílech uvádějí tito autoři: Kratochvílová (2004), Pávková a kol. (2008) a Vážanský (1995). Nejdůležitější požadavky, které shodně uvádějí všichni zmínění autoři, si v dílčích podkapitolách blíže charakterizujeme.

4. 1 Znalosti

Úspěchem každého výchovného procesu jsou široké znalosti pedagoga. Základem pedagogického působení je všeobecné vzdělání a široký kulturní a společenský rozhled. Správný pedagog volného času by měl disponovat přehledem z kulturní, ekonomické, historické, politické i společenské sféry. Do této kategorie řadíme také přehled o aktuálních otázkách společenského života, o které se mládež a děti v současné době zajímají. V této souvislosti nelze opomenout odbornou kvalifikaci v pedagogice a psychologii. Pedagog volného času by měl disponovat výbornou znalostí obecné pedagogiky, sociální pedagogiky, pedagogiky volného času, ale i psychologickými disciplínami, kam neodmyslitelně řadíme znalosti z obecné psychologie, vývojové psychologie, sociální psychologie. (Kratochvílová, 2004, s. 249)

4. 2 Dovednosti

Dovednosti tvoří neméně důležitou složku požadavků na pedagoga volného času. Stejně jako znalostem, tak i dovednostem se můžeme v průběhu profesní dráhy naučit, nebo je zkušeností získat. Pro některé z nich, obzvláště ty specifické pro pedagogy, bychom měli mít vrozený předpoklad. Kratochvílová (2004), Pávková a kol. (2008) a Vážanský (1995) se v pohledu na ideálního pedagoga volného času shodují v těchto dovednostech:

- Dovednost komunikace

Dovednost komunikace je jedna z nejdůležitějších dovedností všech pedagogů vůbec, proto ji také uvádějí všichni autoři. Bez komunikace by výchovný proces postrádal smysl. Mezi komunikační dovednosti pedagoga patří zvládnutí verbální i neverbální komunikace, umění naslouchat druhým, vedení rozhovoru, mít vlastní potěšení z komunikace s lidmi, umět chválit i kritizovat, ale také povzbudit. Nezbytnou nutností je také zvládnutí pedagogické komunikace ve vztahu pedagog-žák a pedagog-rodíč. Součástí komunikačních dovedností je také společenská úroveň vystupování, pozitivní vztah k lidem a dobrá úprava zevnějšku.

- Dovednosti realizovat zájmové činnosti a programy

Realizace, neboli příprava činností a aktivit, je další důležitou dovedností volnočasového pedagoga. Řadíme ji mezi dovednosti didaktické. Základem přípravy volnočasového programu je odborná připravenost, tzn. znalost zájmových činností, her a metodik. Pedagog volného času by měl neustále obohacovat svůj repertoár o nové aktivity, nové možnosti a nové hry tak, aby činnosti, které pro děti nachystá, byly nejen přínosné, ale i zábavné. Realizace zájmových činností vychází z jeho tvořivosti a kreativity, která by žádnému pedagogovi neměla chybět. Měl by volit aktivizující metody, skupinovou formu výuky a samozřejmě vhodné prostředí pro danou aktivitu. S přípravou programu souvisí i dovednost improvizovat, podněcovat děti a mládež k činnosti a na závěr ji zhodnotit.

- Dovednost motivovat

Další dovednost, kterou najdeme u všech autorů, kteří se pedagogikou volného času zabývají, je motivace. Motivaci řadíme mezi dovednosti didaktické a je klíčovou dovedností pedagoga volného času. Základem motivace je nadchnout a vyvolat u dětí zájem. Nikdy bychom ji neměli opomíjet obzvláště u menších dětí je nesmírně důležitá a udává pak výsledný dojem z dané zájmové činnosti. Každý pedagog by měl umět děti k dané aktivitě správně namotivovat. Součástí motivace může být poutavý příběh nebo sehraná scénka, která vhodně

děti naladí na danou aktivitu. Možností motivace je daleko více, volnočasové aktivity mají samy o sobě motivující charakter, protože jsou založené na principu dobrovolnosti.

- Organizační a řídicí dovednosti

Organizační a řídicí dovednosti jsou jedním z důležitých předpokladů pro realizaci zájmové aktivity. Dovednost řídit a vést druhé lidi vyplývá z přiměřené míry dominantnosti člověka. Pedagog volného času neustále něco řídí a organizuje, ať už jsou to děti na vycházce, zájmový kroužek, tábor nebo jiná vícedenní akce, vždy je to náročné a vyžaduje to odpovídající osobnostní vlastnosti, kterými jsou flexibilita, schopnost řešit nečekané situace, odolnost, výdrž a kreativita.

- Diagnostické dovednosti

Mimo výše uvedené dovednosti, které shodně uvádějí všichni zmínění autoři, by měl dobrý pedagog volného času ovládat také další dovednosti. Mezi ně patří výborné diagnostické dovednosti. To znamená, že pedagog volného času by se měl aktivně zajímat o děti, komunikovat s nimi a umět rozpoznat a včas zachytit případný problém, kterým se dítě trápí.

- Autorita

Autorita je dána odlišným postavením pedagoga a vychovávaných a menší mírou formálnosti, která se odvíjí od dobrovolnosti volnočasových kroužků a aktivit. Autorita by však měla být přirozená a neformální. Nejčastěji vychází z jejich dovedností, zkušeností, z jejich celkového přístupu, tzn. nakolik dokážou děti ve svém kroužku zaujmout. V neposlední řadě je důležitý také smysl pro humor a administrativní schopnosti.

4.3 Osobnostní vlastnosti

Osobnostní charakteristiky, neboli rysy osobnosti, jsou nesmírně důležitou složkou pro výkon pedagogické profese. Škála požadavků na osobnostní vlastnosti pedagoga volného času je vskutku bohatá. Osobnostní vlastnosti nelze získat, vycházejí totiž z temperamentu a charakteru osoby konkrétního pedagoga volného času.

Podle Pávkové (2008, s. 134) lze znaky osobnosti pedagoga volného času rozdělit na:

- pozitivní obecně lidské vlastnosti,
- vlastnosti obzvlášť důležité pro pedagogy,
- specifické požadavky na práci vychovatele a pedagoga volného času.

Mezi pozitivní obecně lidské vlastnosti Pávková řadí skutečnost, že pedagog by měl být dobrý člověk. Pedagog volného času by měl mít poznávací, citové i volní psychické procesy na dobré úrovni. Dále by u něj měly převažovat kladné osobnostní vlastnosti, jako jsou altruismus, spravedlnost, pracovitost a sebeovládání. Další důležitou součástí této skupiny pozitivních obecně lidských vlastností je uvědomování si svých nedostatků a negativních vlastností, schopnost pracovat na sobě samém a své negativní stránky zdokonalovat. Druhou skupinou jsou vlastnosti obzvlášť důležité pro pedagogy, kam patří schopnost vcítění se do druhých, komunikativnost, přiměřená míra dominantnosti, odolnost, zvládnutí náročných situací, stabilita, nekonfliktnost, pozitivní ladění, zdravý skepticismus, pozitivní vztah k dětem, mládeži, ale i dospělým a seniorům a také radost z kontaktu s druhými lidmi. Protože práce pedagoga volného času má svá určitá specifika, je tedy nezbytné, aby i jimi dobrý pedagog disponoval. Specifické požadavky na vychovatele a pedagogy volného času tvoří poslední skupinu požadavků podle Pávkové. Do této skupiny patří flexibilita, aktivita, iniciativa, nápaditost, tvořivost, hravost, fyzická zdatnost, příjemný vzhled a pochopení pro věkové zvláštnosti. (Pávková, 2008, s. 134-136)

Členění osobnostních požadavků podle Pávkové je jen jedno z možných. Jiní autoři ve svých knihách uvádějí většinou stejné nebo podobné vlastnosti. Pro větší komplexnost a přehlednost problematiky si blíže vysvětlíme ty vlastnosti, které shodně ve svých požadavcích na pedagoga volného času uvádějí Kratochvílová (2004), Pávková a kol. (2008) a Vážanský (1995):

- Empatie

Empatie, neboli schopnost vcítit se do chování a prožívání druhých lidí, je bez pochyby důležitým osobnostním předpokladem pro všechny pomáhající profese, především pak pro ty pedagogické. Vcítit se, vyslechnout, pomoci, poradit, to vše by měl dobrý pedagog zvládat. Pedagog volného času ve výchovném procesu často zastává více rolí. Ocitá se v roli pedagoga, poradce, přítele, vedoucího, a proto by empatie rozhodně neměla chybět.

- Tvořivost/kreativita/nápaditost

Tvořivost a kreativita souvisí s organizací volnočasových programů. Pedagog volného času, který připravuje pro děti kroužek nebo chystá tábor či jakoukoliv jinou činnost, by měl usilovat o to, aby aktivity, které dětem nabízí, byly zajímavé, tematické, nápadité, pokud možno nové, popřípadě nějak kreativně upravené. Do této kategorie lze zařadit také fantazii.

- Pozitivní ladění/myšlení

Ani pozitivní ladění a optimismus by neměly správnému pedagogovi volného času chybět. Pedagog by měl být dobrý člověk. Měl by tak mít co nejvíce pozitivních vlastností charakteru, jako jsou např. mravnost, čestnost, zodpovědnost, důslednost, spravedlnost, trpělivost, taktnost, slušnost, ochota pomáhat atd. Pozitivní ladění pedagoga se odráží na celkové spokojenosti nejen dětí, ale i rodičů.

- Odolnost/výdrž/vytrvalost

Psychická odolnost je nesmírně důležitá nejen pro pedagogy, ale pro všechny pomáhající profese. Pracovat s dětmi v jejich volném čase, tedy po vyučování, kdy mají prostor pro rekreaci a odpočinek, je náročné pro pedagoga nejen po stránce psychické, ale i fyzické. Práce pedagoga volného času je náročná také na vytrvalost, fyzickou zdatnost, jedná se o práci v odlišném prostředí, mnohdy venku na hřišti, na louce, v lese, a to s sebou nese určitá specifika. J. Pavlík (Kratochvílová 2004, s. 256) vysvětluje specifika práce pedagoga volného času ve srovnání s učitelem takto: „V porovnání s učitelem musí vychovatel pracovat s dětmi, které mohou být unavené z předcházejícího vyučování, nemá pevně danou 45minutovou časovou jednotku se stabilním časovým rozvrhem ani pevně závazné učební osnovy, chybějí mu kvalitní učebnice, metodiky, pomůcky a namísto účinných prostředků z hlediska udržení disciplíny a respektu zůstává vychovateli vlídnost, milý úsměv a pěkné slovo.“

- Aktivní přístup/aktivita/hravost

Asi úplně nejdůležitější osobnostní vlastností ideálního pedagoga volného času je hravost a aktivní přístup. Aktivní přístup k jednotlivým činnostem, dobrá motivace, zapojování se do her by neměly být cizí žádnému pracovníkovi, který pracuje s dětmi ve volném čase. Aktivní přístup by měl také zahrnovat snahu pedagoga směřovat volný čas dítěte správným směrem a pozitivně jej ovlivňovat při výběru volnočasových aktivit.

- Pozitivní vztah k lidem a hlavně k dětem

Ideální pedagog by měl být rád mezi lidmi. Měl by mít radost z toho, že se může obklopovat lidmi a především dětmi. Děti jsou neuvěřitelně bezprostřední a svou radost a spokojenost nám dokážou dát najevo ve svých úsměvech. Pro pedagoga volného času by měly být děti a jejich zájmy na prvním místě.

4. 4 Vztah pedagoga volného času k dětem

Výchova ve volném čase je charakteristická také vztahem pedagoga a dítěte. Dobrý vztah pedagoga a dítěte je důležitou podmínkou vedoucí k úspěšnosti ve výchově. Za dobrý vztah pedagoga a dítěte považujeme vztah pozitivní, přátelský, ničím nenarušený. Jeho vztah k vychovávanému je typický tím, že se ve vztahu k dětem často ocitá v různých rolích. Mnohdy naplňuje současně roli pedagoga, přítele, kamaráda, poradce atd. I když je ve výchově ve volném čase vztah mezi vychovatelem a vychovávaným méně formální, stále má své hranice dané především přirozenou autoritou pedagoga. V této profesi je nesmírně těžké udržet si poměr přátelskosti a formálnosti. Osobnost vychovatele, stejně tak jako pedagoga v běžné třídě, by měla být pro dítě pozitivním vzorem. Jeho vztah s vychovávaným by měl být založený na vzájemné spolupráci, možné diskuzi, výměně názorů a respektu. Významnou roli hraje také jeho přístup k vychovávaným. Za správné jednání považujeme přistupovat ke všem dětem stejně, nehledat si oblíbence, povzbuzovat, být spravedlivý, klást přiměřené požadavky na děti a brát v úvahu jejich názor a přání. (Pávková a kol., 2003, s. 67-68)

5 Praktická část

5.1 Cíle a průzkumné otázky

Cílem celé bakalářské práce je popsat aspekty osobnosti ideálního pedagoga volného času v užším i širším pojetí a srovnat je se skutečnými charakteristikami pedagoga volného času v domech dětí a mládeže na základě toho, jak jej vnímají účastníci volnočasových aktivit. Hlavním cílem praktické části je zjistit, jak vnímají osobnost pedagoga volného času účastníci volnočasových kroužků. Dílčím cílem je zjistit, do jaké míry se teoretické charakteristiky pedagoga volného času shodují se skutečnými. Na závěr bych ráda porovнала zjištěné výsledky s odbornou literaturou. Cíle průzkumu budou naplněny zodpovězením následujících průzkumných otázek.

- Jak vnímají pedagoga volného času děti?
- Jaké jsou skutečné charakteristiky pedagogů volného času z pohledu dětí?
- Jak hodnotí pedagoga volného času děti?

Průzkumné otázky budou vyhodnocovány v několika kritériích, kterými jsou pohlaví dětí, pohlaví pedagogů, věk dětí a město, ve kterém byl kroužek veden.

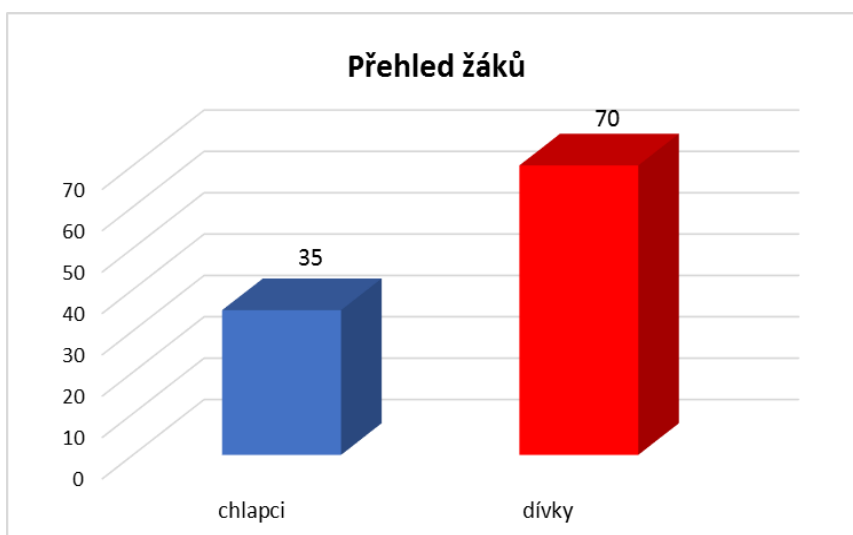
5.2 Popis průzkumné metody

Praktická část bakalářské práce má charakter kvantitativně orientovaného průzkumu. Data v praktické části byla získávána metodou dotazníku. Dotazník byl vytvořen na základě prostudování odborné literatury pedagogiky volného času a teoretických charakteristik, které v ní autoři uvádí. Průzkumná technika je složena ze tří částí. Vstupní část dotazníku tvoří hlavička, ve které jsou respondenti seznámeni s cílem a významem průzkumu. Další část obsahuje otevřené položky a výběrové dichotomické položky. Otevřené položky jsou v dotazníku voleny z důvodu volnosti odpovědí u respondentů, a umožňují jim tak vyjádřit vlastní názor a jejich hodnocení osobnosti pedagoga volného času. Hlavní část průzkumné techniky, kterou jsem pro průzkum použila, tvoří škálové položky, ve kterých respondenti zaškrtovali, do jaké míry se jejich hodnocení pedagoga volného času shoduje s daným výrokiem.

5.3 Popis zpracování dat

Získaná data byla zpracována na základě kvantitativních metod zpracování dat. Při zpracování dat jsem postupovala v těchto krocích. Prvním krokem bylo uspořádání dat a sestavení tabulky v Excelu s jednotlivými výsledky a jejich četnostmi. V druhém kroku jsem v tabulce uspořádala naměřené údaje podle předem stanovených kritérií. Dalším krokem uspořádání dat bylo grafické znázornění zjištěných údajů. Pro jednotlivé položky v dotazníku jsem na základě tabulky vytvořila grafy. Jednotlivé grafy jsem doplnila o bližší popis naměřených údajů. V závěrečném vyhodnocení průzkumu jsem rozepsala dílčí i celkové výsledky, a také to, jakou měrou a co nejčastěji vnímají děti na svých pedagogích volného času.

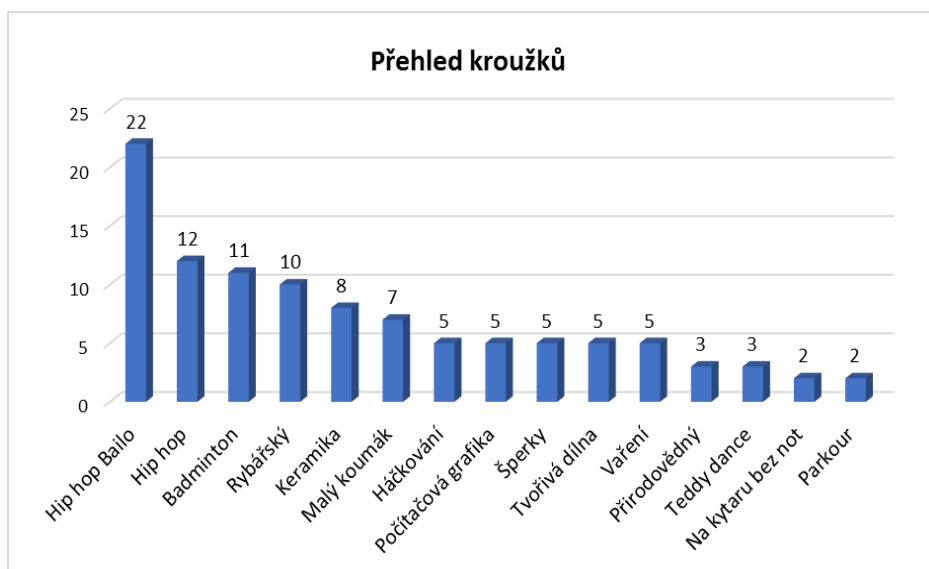
5.4 Charakteristika průzkumného vzorku

Graf 5.1 Přehled počtu zúčastněných žáků

Průzkumný soubor byl volen ze základního souboru metodou vícenásobného výběru. Při výběru prvků do průzkumného souboru jsem postupovala prvně výběrem skupin vyššího řádu k základním jednotkám, proto se prvky průzkumu více koncentrují na jedno místo. Průzkum byl proveden v Domech dětí a mládeže v Olomouci a v Litomyšli, které mi ochotně umožnily průzkum realizovat. Respondenty dotazníkového šetření jsou žáci navštěvující kroužky na půdě domu dětí a mládeže. Průzkum byl proveden napříč co nejširším spektrem zájmových činností. Jako průzkumný vzorek byla vybrána heterogenní skupina účastníků. Průzkumu se

účastnili dívky i chlapci základní školy ve věku od 7 do 12 let, V rámci vyhodnocování byli respondenti rozděleni na dvě kategorie: mladší školní věk (7, 8, 9) a střední školní věk (10, 11, 12). Celkem se průzkumu zúčastnilo 105 žáků z Litomyšle a Olomouce. (Graf 5.1)

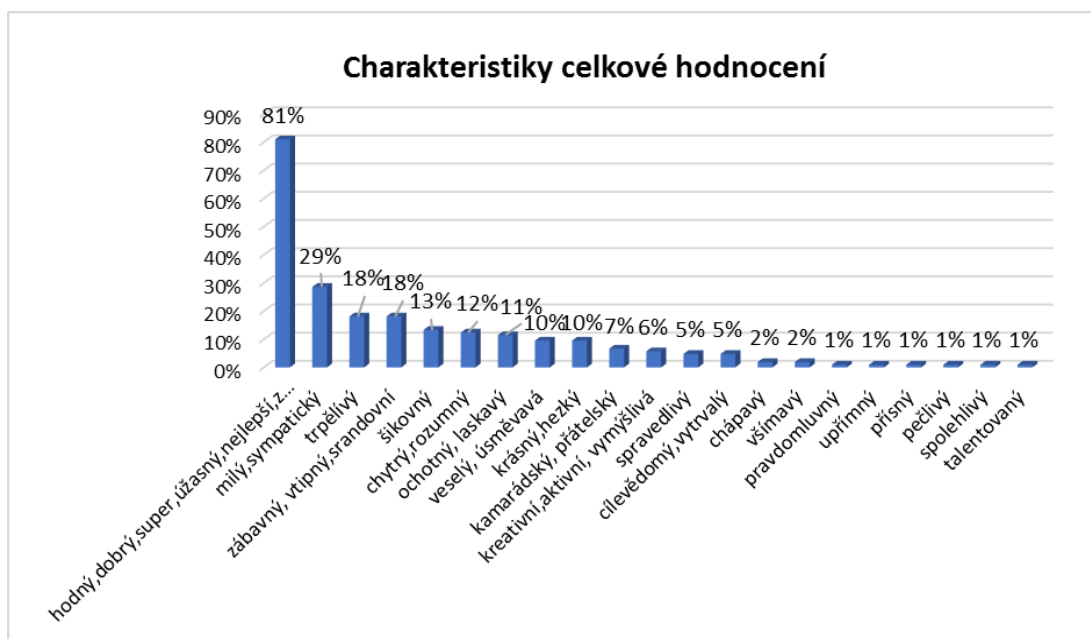
Graf 5. 2 Přehled kroužků a počet žáků v jednotlivých kroužcích

Průzkumu se zúčastnili žáci navštěvující kroužky přírodovědné (rybářský, Malý koumák a přírodovědný), esteticko-výchovné (keramika, háčkování, šperky, tvořivá dílna a Na kytaru bez not), pracovní-technické (počítačová grafika, vaření) i tělovýchovné (hip hop bailo, hip hop, badminton, teddy dance a parkour). (Graf 5.2)

5.5 Analýza dat

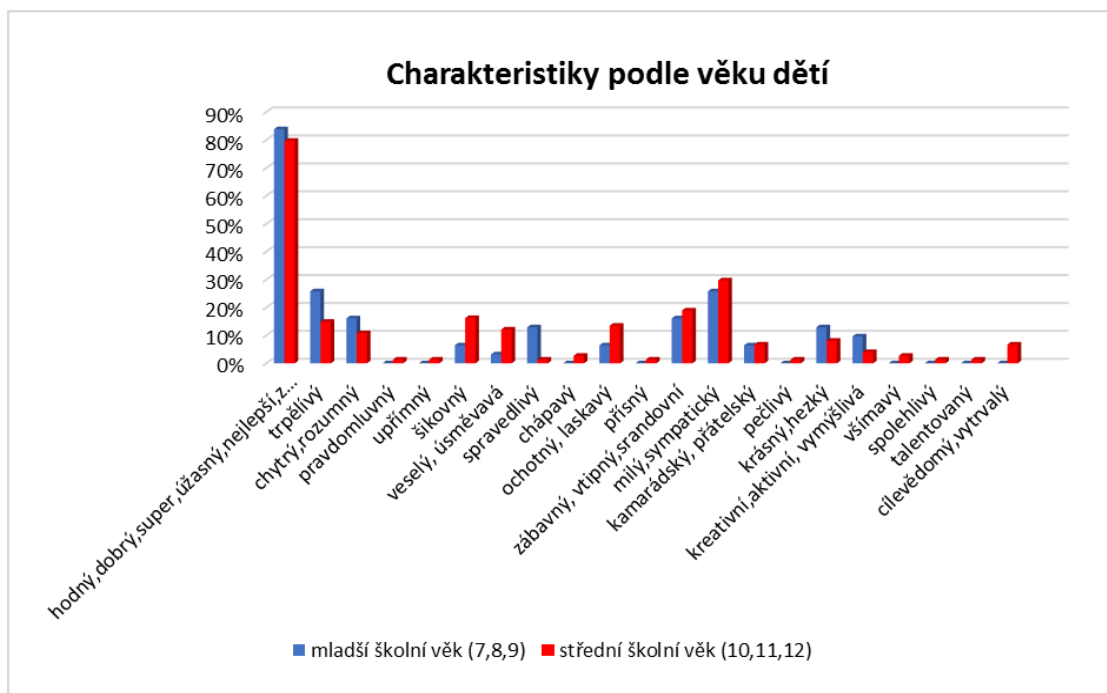
V této kapitole se zaměříme na analytické vyhodnocení získaných dat. Výsledky průzkumného šetření jsou znázorněny pomocí grafů a tabulek.

Jaký je tvůj vedoucí kroužku? Napiš 3 vlastnosti, které ho nejlépe charakterizují.

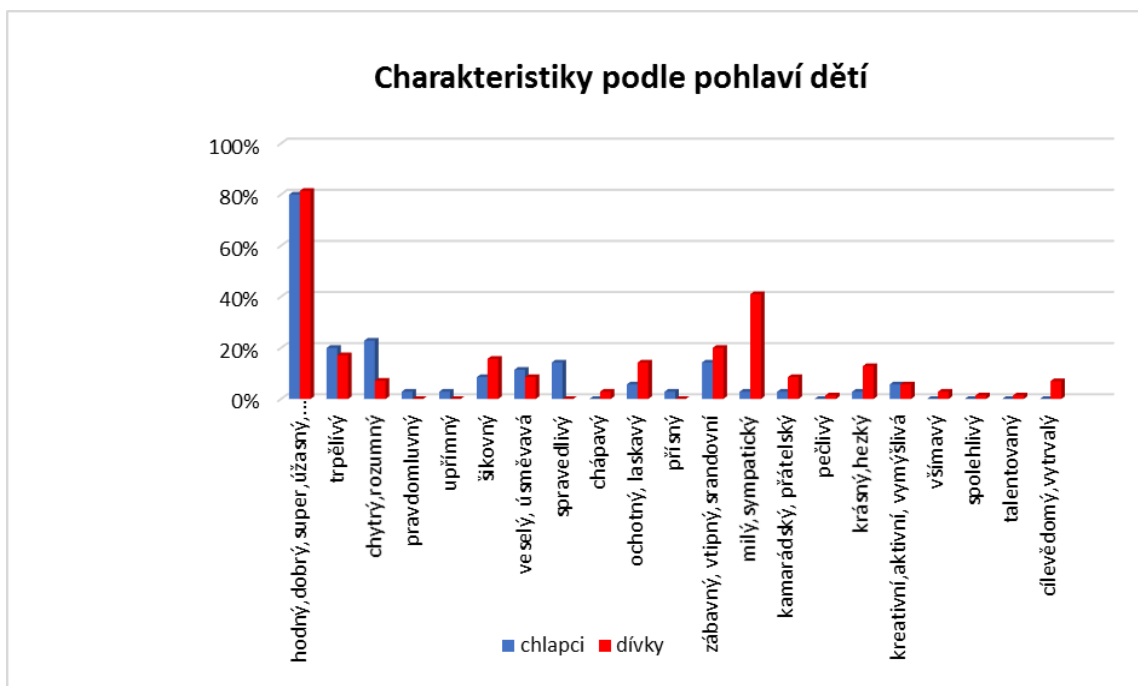
Graf 5.3 Celková četnost uvedených charakteristik

Na otevřenou otázku, jak by popsali své vedoucí, odpovídali žáci třemi charakteristikami. Někteří z nich využili prostoru a uvedli všechny tři, někteří jen jednu. Z grafu je patrné, že si žáci na svých vedoucích všimají převážně pozitivních charakteristik. V hodnocení žáků se objevovala různá hodnocení. Jednoznačně však dominovaly pozitivní vlastnosti. Nejvíce žáci používali běžných charakteristik jako hodný, dobrý, super, úžasný, nejlepší (81 %). Svě pedagogy často charakterizují také jako milé a sympatické (29 %), dále zábavné, vtipné, srandovní (18 %). Také trpělivost se objevovala poměrně často (18 %). Mezi dalšími uváděnými vlastnostmi můžeme vidět šikovnost (13 %), chytrost (12 %), ochotu a laskavost (11 %). Někteří pak uvedli také vlastnosti jako kreativní, cílevědomý, chápavý, všímavý, spolehlivý, pečlivý, talentovaný. Jedinou negativní charakteristikou bylo přísný (1 %). To, jak žáci odpovídali, samozřejmě závisí na jejich věku a pohlaví. (Graf 5.3)

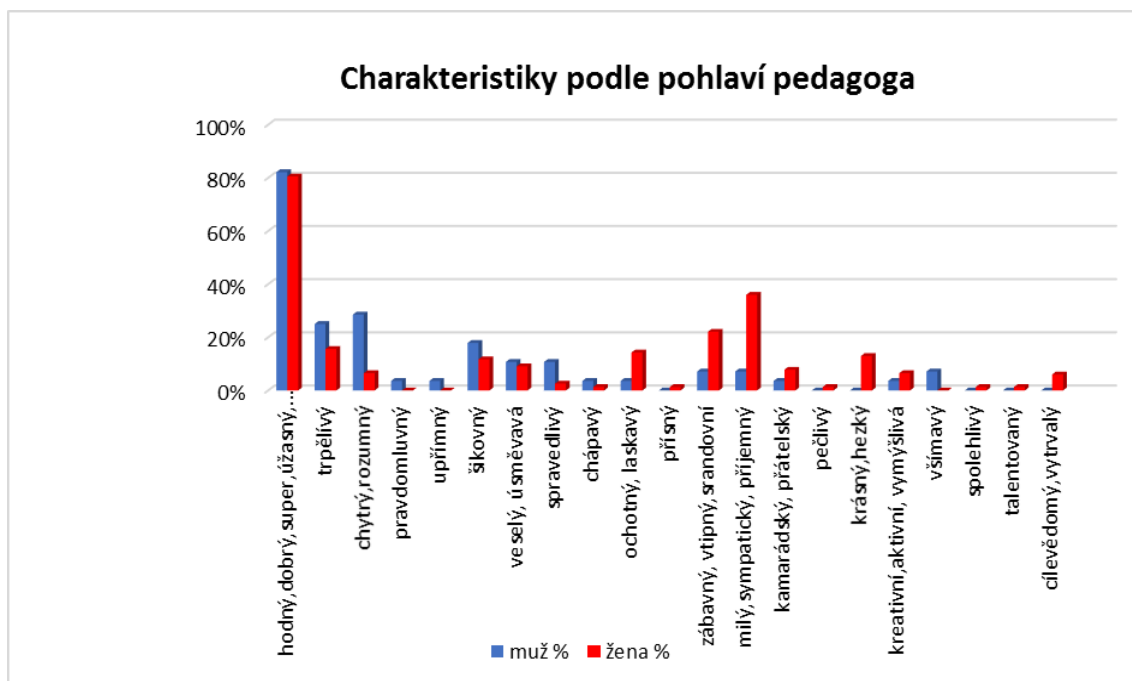
Graf 5. 4 Četnost uvedených charakteristik podle věku dětí

Věk může být jedním z faktorů, které ovlivňují to, jak žáci vidí své pedagogy. Další graf proto znázorňuje, jak hodnotily své pedagogy děti mladšího školního věku (7, 8, 9) ve srovnání s dětmi středního školního věku (10, 11, 12). Z grafu můžeme vidět, že děti mladšího školního věku překvapivě častěji uváděly trpělivý, chytrý a rozumný. Mnohem častěji než starší děti si všímají také spravedlnosti, vzhledu a aktivity daného pedagoga. Děti středního školního věku naopak častěji uváděly šikovnost, úsměv, veselost a sympatie. Starší děti také charakterizují své pedagogy jako cílevědomé a vytrvalé. (Graf 5. 4)

Graf 5. 5 Četnost uvedených charakteristik podle pohlaví dětí

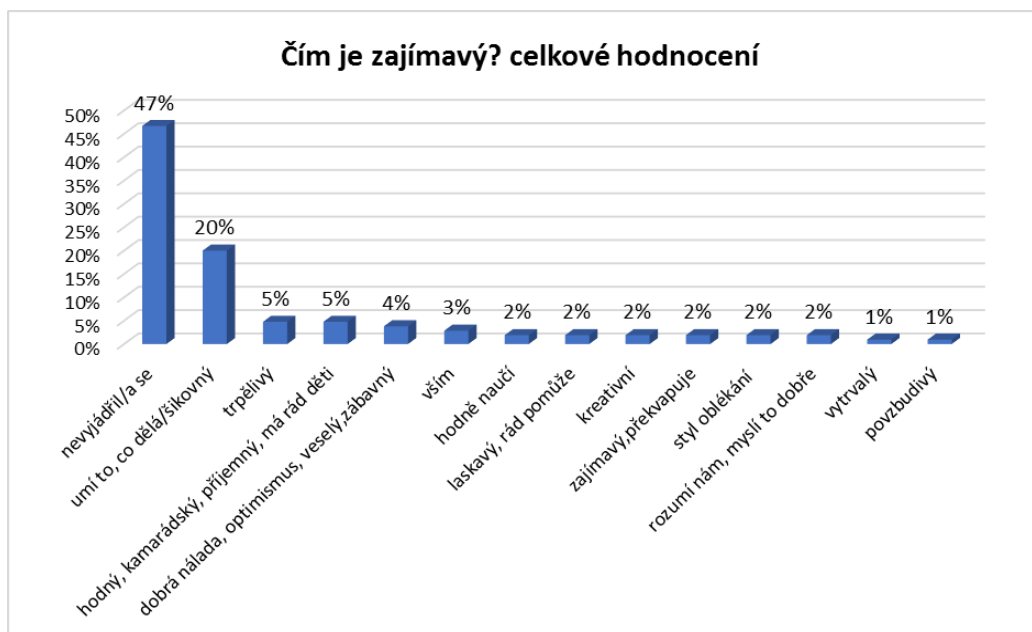
Další graf (5. 5) ukazuje, jak odpovídaly dívky ve srovnání s chlapci. Z grafu můžeme vidět, že chlapci si všímají jiných vlastností než dívky. Zajímavé je, že chlapci mnohem častěji svého pedagoga popisovali jako chytrého a rozumného. O něco méně, než dívky uváděli běžné vlastnosti, a to hodný, dobrý, super atd. Často také uvedli spravedlnost, trpělivost a veselost. U dívek převládají vlastnosti milý, sympatický, hodný, super, zábavný a vtipný, šikovný, cílevědomý.

Graf 5. 6 Četnost uvedených charakteristik podle pohlaví pedagoga

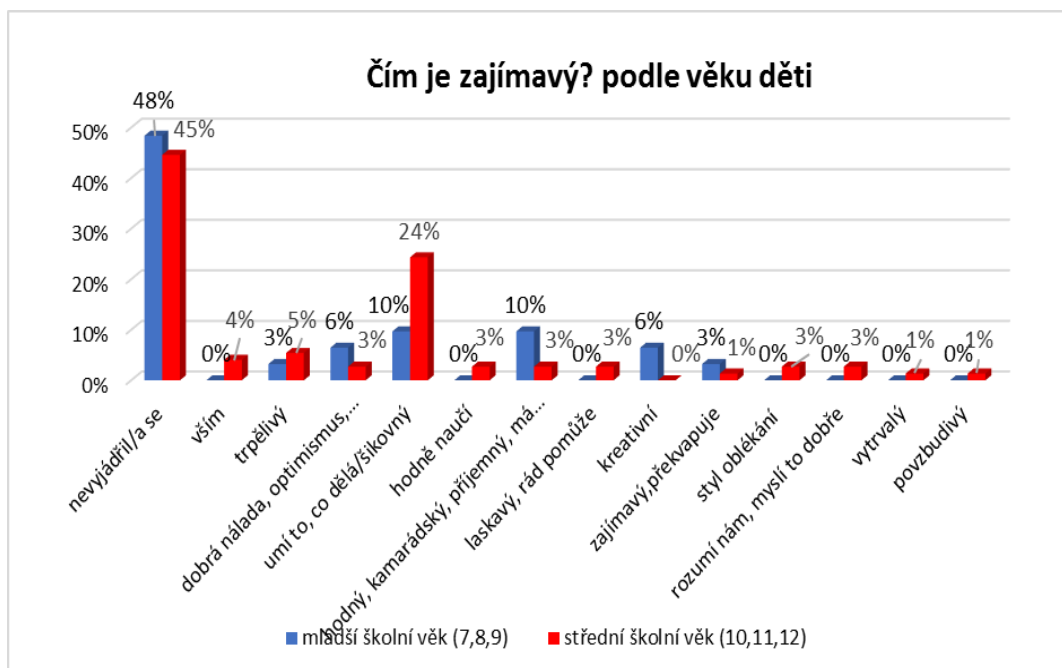
Tento graf znázorňuje srovnání uvedených vlastností z hlediska porovnání mužů a žen. Poměrně velkým překvapením je, že ženy jsou dětmi hodnoceny jako více zábavné, vtipné a srandovní. Tohle hodnocení jsem očekávala, že bude převažovat spíše u mužů. Naopak očekávanými vlastnostmi, které se více objevovaly u žen, jsou krásná, milá, sympatická a příjemná. U žen převažuje také ochota, laskavost, přátelskost a cílevědomost. U mužů převažují vlastnosti jako chytrý, rozumný, šikovný, spravedlivý a pravdomluvný. Běžné charakteristiky jako hodný, dobrý, super obdržel zhruba stejný počet mužů a žen. (Graf 5. 6)

Je něco, čím je tvůj vedoucí kroužku výjimečný/zajímavý? Pokud ano, napiš čím.

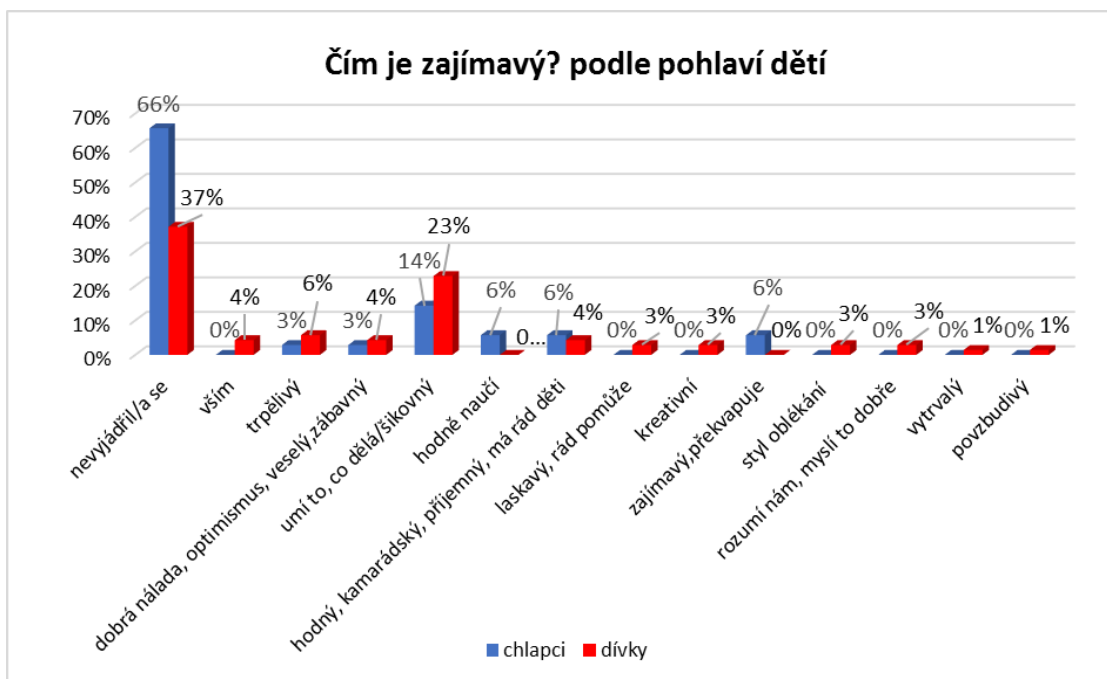
Graf 5. 7 Celková četnost uvedených zajímavostí

Na tuto otázku bylo pro většinu respondentů těžké odpovědět. Téměř polovina z nich (47 %) na tuto otázku nevedla žádnou odpověď, nebo ji proškrtnla. Je tedy pravděpodobné, že jejich vedoucí kroužku není ničím zajímavý, nebo nevěděli, jak odpovědět. Zbylým dětem (20 %) přijde zajímavé na jejich vedoucích to, že dokonale umí to, co dělají, tedy že perfektně ovládají náplň daného kroužku. Mezi dalšími uváděnými zajímavostmi na pedagogích volného času byla trpělivost (5 %), kamarádskost, příjemnost (5 %). Co na nich dokáží děti také ocenit, je dobrá nálada, veselost a optimismus (4 %). (Graf 5. 7)

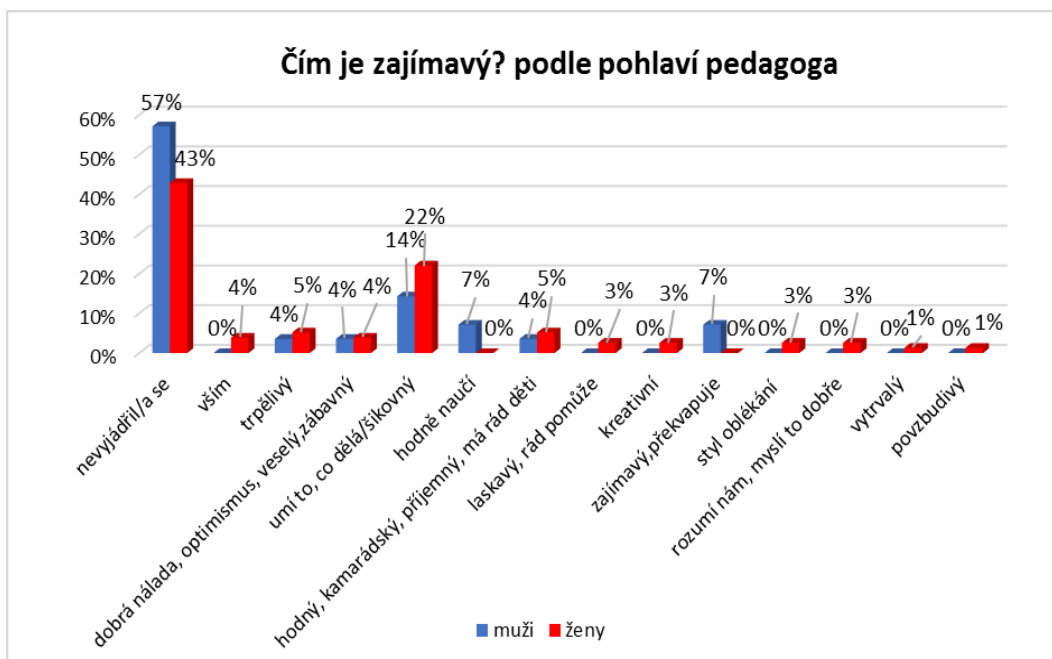
Graf 5. 8 Četnost uvedených zajímavostí podle věku dítěte

Pro děti mladšího školního věku (7, 8, 9) byla tato otázka o něco více náročná na zodpovězení než pro ty starší, což dokazuje i graf, kde se mladších dětí nevyjádřilo celkem 48 %. Mladším dětem přijde ale více zajímavá na jejich pedagogích jejich dobrá nálada a optimismus (6 %), kreativita (6 %, střední školní věk 0 %), kamarádkost a příjemnost (10 %, střední školní věk 3 %). Děti středního věku více zaujme, když pedagog umí to, čemu se věnuje (24 % , mladší školní věk jen 10 %). Starší děti také více oceňují porozumění. (Graf 5. 8)

Graf 5.9 Četnost uvedených zajímavostí podle pohlaví dítěte

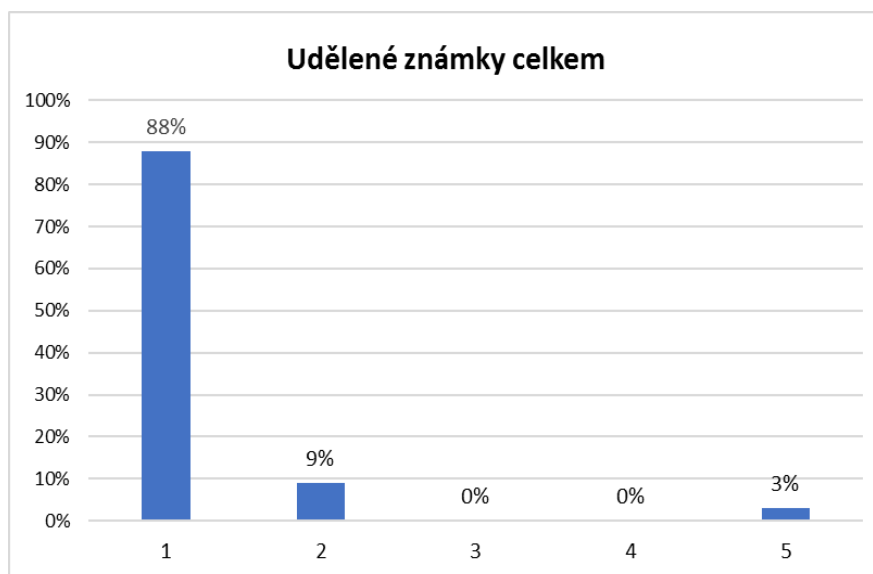
Na otázku, čím je jejich vedoucí kroužku zajímavý, se 66 % chlapců nevyjádřilo vůbec a můžeme tedy říct, že podle nich není jejich pedagog ničím zajímavý. Dívky na tuto otázku odpovídaly častěji, pouze 37 % z nich se nevyjádřilo. 23 % z nich dokáže ocenit, že je jejich pedagog šikovný a umí dobře to, čemu se věnuje. Dále si dívky více všimaly trpělivosti, kreativity, laskavosti a stylu oblékání. Chlapci jako zajímavost na svých pedagozích uvedli, že jsou celkově zajímaví a že často překvapují (6 %), nevíme však, jestli pozitivně či negativně, ve srovnání s dívkami, kdy tento aspekt neuvedla žádná z nich.

Graf 5.9 Četnost uvedených zajímavostí podle pohlaví pedagoga

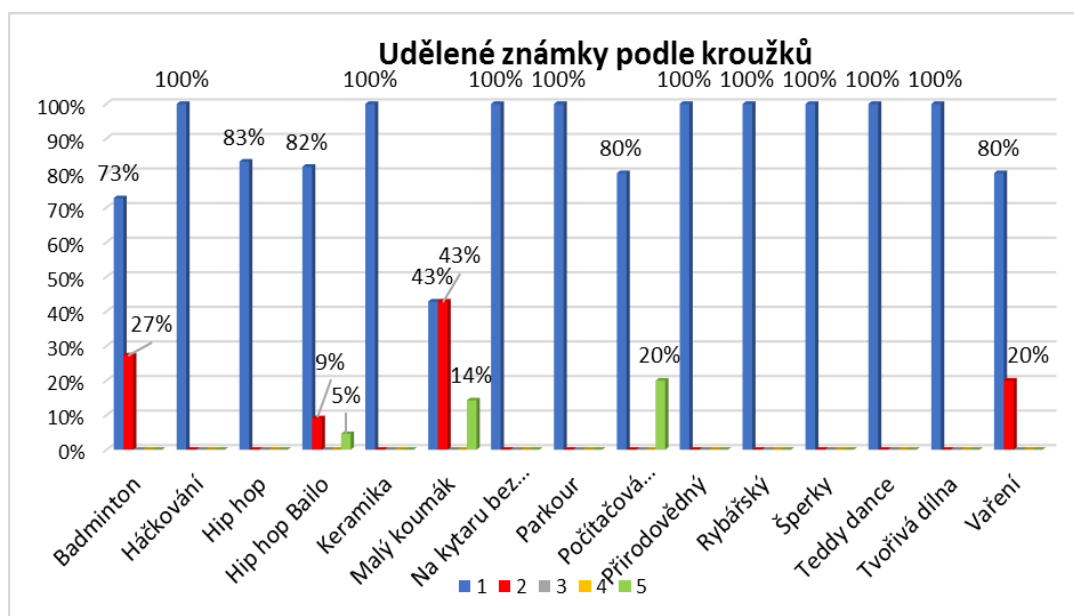
Čím jsou zajímavější muži pedagogové volného času než ženy? Poměrně překvapivě 57 % mužů není podle dotazovaných žáků ničím zajímavých, u žen je číslo menší, 43 %. Největší rozdíly mezi muži a ženami můžeme vidět v šikovnosti a tom, jak umí to, co dělají (22 % ženy, muži jen 14 %). Muži naopak hodně naučí (7 %, ženy 0 %) a často své žáky překvapují (7 %, ženy 0 %). Ženy jsou podle respondentů trpělivější, kamarádštější a příjemnější, více laskavé a více také žákům rozumí.

Ohodnot' vedoucího kroužku známkou od 1 do 5 jako ve škole.

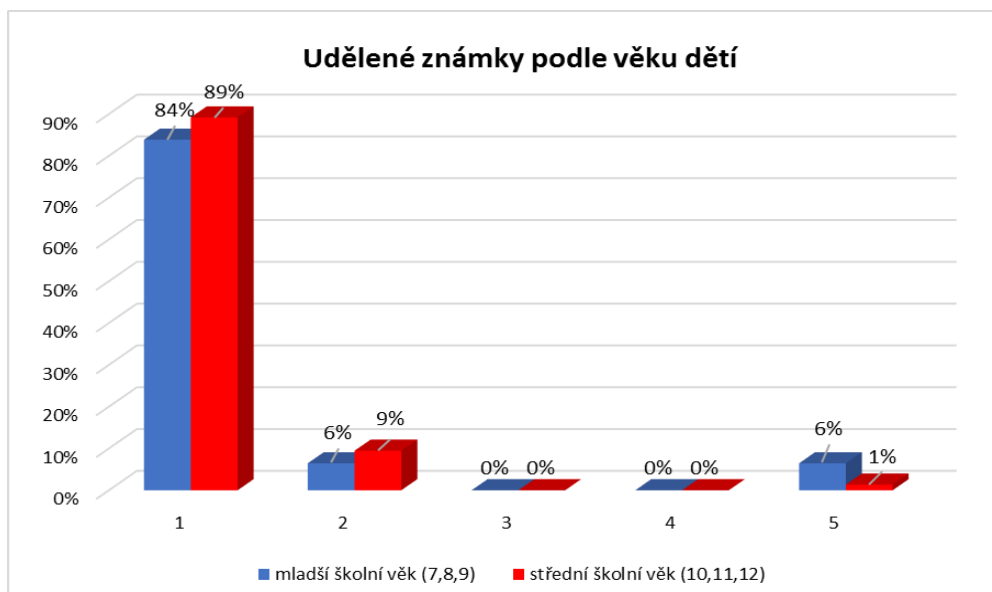

Graf 5. 10 Přehled udělených známek celkem

Žáci měli své pedagogy ohodnotit známkou jako ve škole. Z grafu můžeme vidět, že téměř všichni dotazovaní hodnotili známkou 1 (88 %). Pouze 9 % udělilo dvojku a 3 % pětku. Je tedy patrné, že žáci své pedagogy hodnotí velmi dobře. (Graf 5. 10)

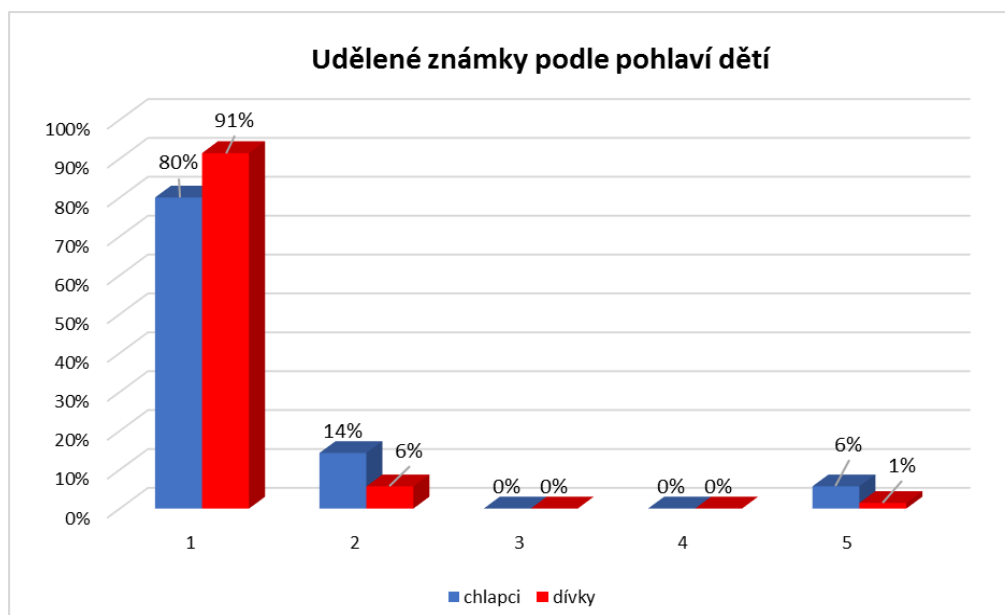

Graf 5. 11 Přehled udělených známek jednotlivým kroužkům

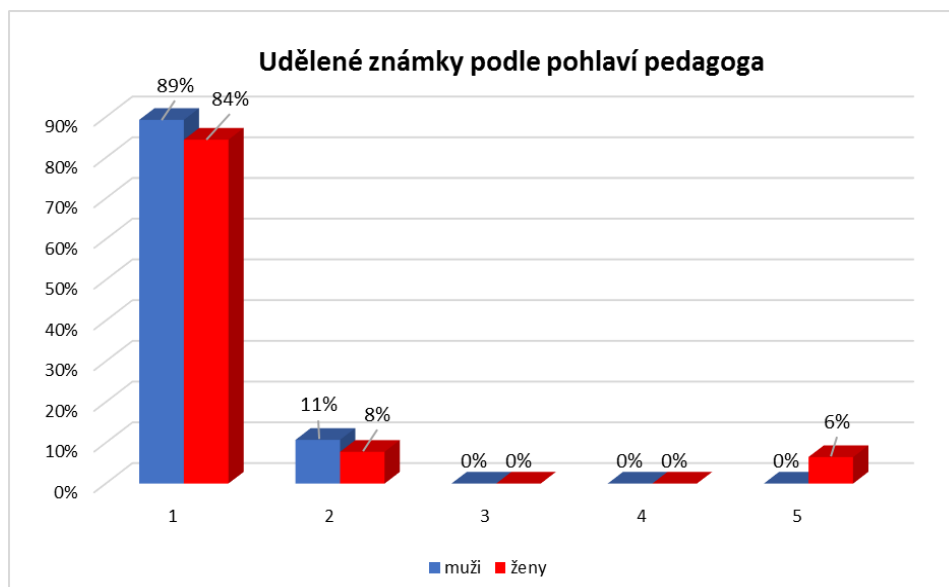
Graf 5. 12 Četnost udělených známek podle věku dětí

Zajímavostí při srovnání známkování podle věku dětí je, že děti staršího školního věku (10, 11, 12) hodnotily své pedagogy mírněji než děti mladšího školního věku (7, 8, 9). 89 % starších dětí dalo jedničku, z mladších dětí pak o něco méně, a to 84 %. Také dvojku dalo více starších dětí. Pětku naopak dalo 6 % mladších, ale jen 1 % starších. (Graf 5. 12)

Graf 5. 13 Četnost udělených známek podle pohlaví dětí

Z hlediska pohlaví mírněji hodnotily dívky. Chlapci při svém hodnocení známkou byli o něco přísnější. Z grafu je tedy patrné, že chlapci jsou na své pedagogy náročnější, což pravděpodobně souvisí s vyššími požadavky. (Graf 5. 13)

Graf 5. 14 Četnost udělených známek podle pohlaví pedagoga

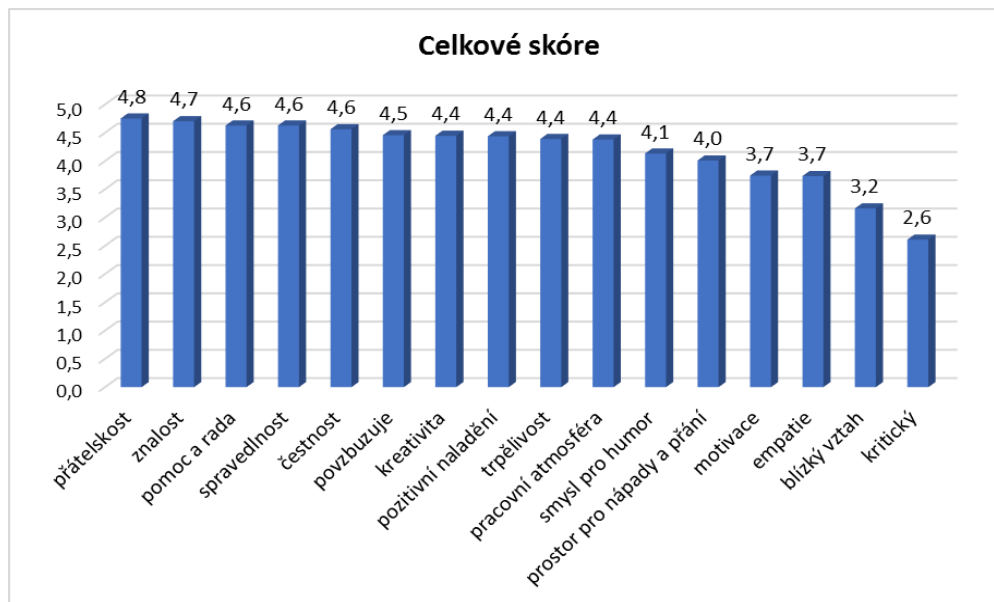
Dalším kritériem je pohlaví pedagoga. Z grafu můžeme vidět, že muži byli známkováni lépe než ženy. Muži dostali více jedniček (89 %) než ženy (84 %). Naopak známkou pět byly hodnoceny jen ženy. (Graf 5. 14)

Škálové položky

V této části průzkumu žáci odpovídali na škálové položky. Uváděli, do jaké míry se uvedený výrok v dotazníku shoduje s jejich pohledem na osobnost pedagoga volného času. Na uvedené stupnici vybírali z možností stále (5) - velmi často (4) – často (3) – občas (2) – nikdy (1).

Tab. 5.1 Přehled celkového a průměrného skóre škálových položek

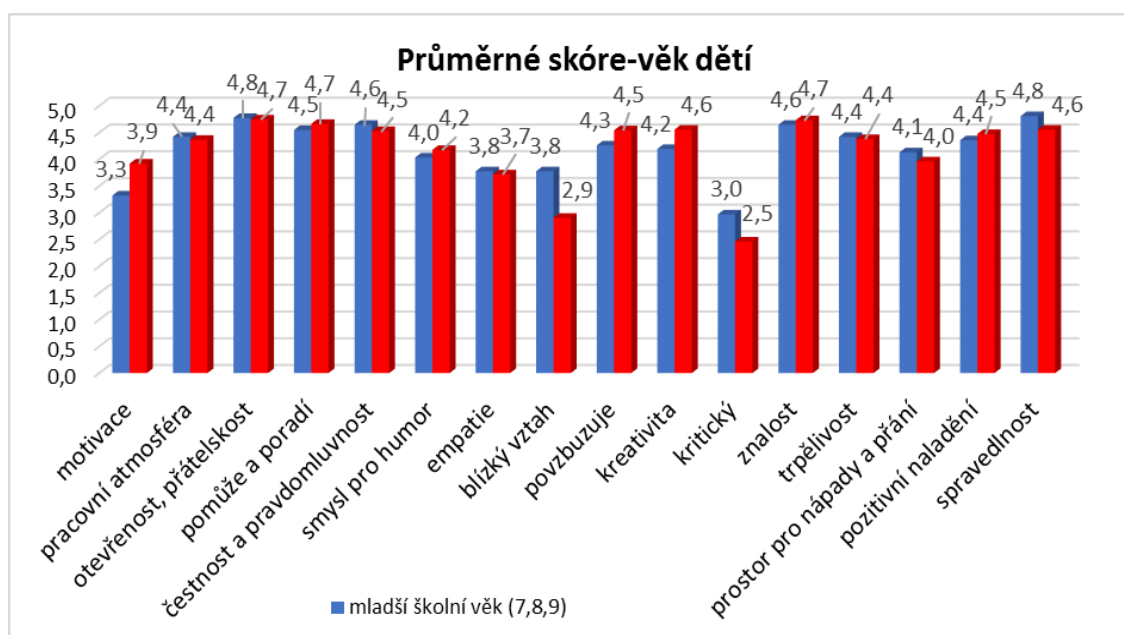
	Celkové hodnocení	Pohlaví dětí		Věk dětí		Město	
		chlapci	dívky	7,8,9	10,11,12	Litomyšl	Olomouc
otevřenost, přátelskost	4,8	4,7	4,8	4,8	4,7	4,7	4,8
znalost	4,7	4,5	4,8	4,6	4,7	4,7	4,7
pomůžte a poradí	4,6	4,5	4,7	4,5	4,7	4,6	4,6
spravedlnost	4,6	4,8	4,6	4,8	4,6	4,7	4,6
čestnost a pravdomluvnost	4,6	4,7	4,5	4,6	4,5	4,6	4,5
povzbuzuje	4,5	4,2	4,6	4,3	4,5	4,4	4,5
kreativita	4,4	4,3	4,5	4,2	4,6	4,4	4,5
pozitivní naladění	4,4	4,2	4,5	4,4	4,5	4,3	4,6
trpělivost	4,4	4,4	4,4	4,4	4,4	4,5	4,3
pracovní atmosféra	4,4	4,5	4,3	4,4	4,4	4,4	4,3
smysl pro humor	4,1	3,7	4,4	4	4,2	3,8	4,5
prostor pro nápady a přání	4,0	3,7	4,2	4,1	4	4,1	3,9
motivace	3,7	3,5	3,8	3,3	3,9	3,7	3,8
empatie	3,7	3,3	3,9	3,8	3,7	3,5	3,9
blízký vztah	3,2	3,1	3,2	3,8	2,9	3,3	3
kritický	2,6	2,7	2,6	3	2,5	2,2	3

Graf 5. 15 Celkové skóre škálových položek

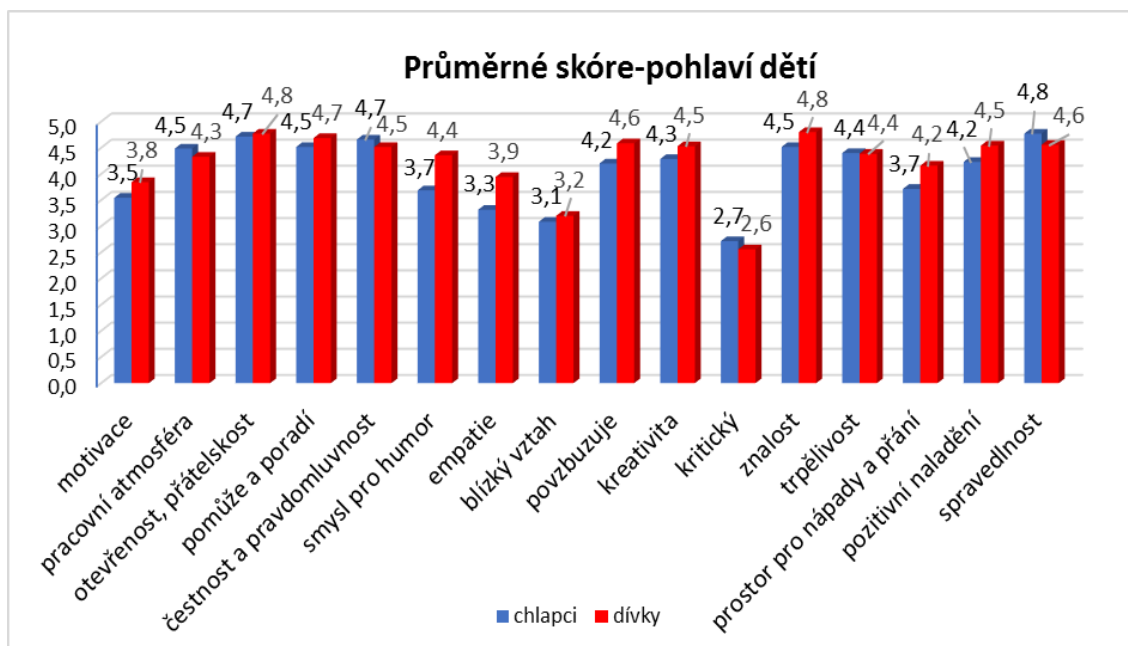
Graf 5. 15 znázorňuje celkové skóre škálových položek bez ohledu na věk dítěte, pohlaví dítěte a pohlaví pedagoga. Žáci posuzovali, do jaké míry se daná osobnostní vlastnost či

dovednost u jejich pedagogů volného času projevuje. Podle dětí jsou na tom nejlépe pedagogové volného času s přátelskostí a otevřeností, ta se u nich projevuje téměř stále (4,8). Téměř vždy pak také znají konkrétní zájmovou činnost (4,7), dokáží pomoci a poradit (4,6), jsou spravedliví a čestní (4,6). Podle dotazovaných žáků často (3,2) projevují empatii a méně často, někdy jen občas, dokáží být kritičtí (2,6). Další vlastnosti a dovednosti důležité pro práci pedagoga volného času se u nich objevují velmi často.

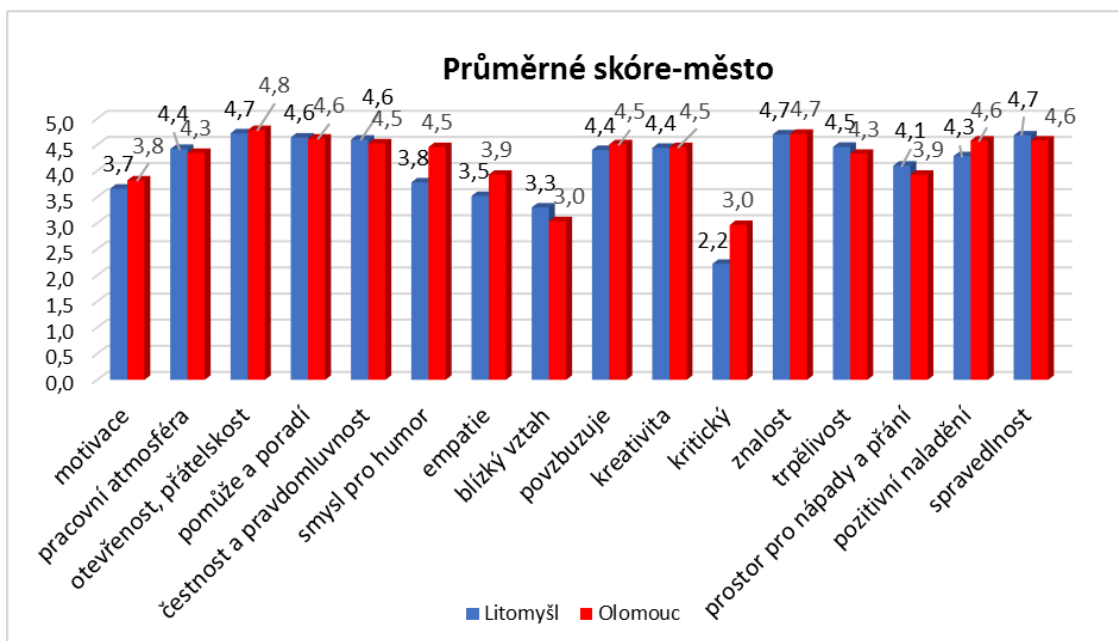
Graf 5. 16 Průměrné skóre škálových položek podle věku dětí

Z grafu 5. 16 vidíme rozdíly v hodnocení dětí mladšího školního věku (7, 8, 9) a dětí středního školního věku (10, 11, 12). Největší rozdíl lze vidět v posouzení toho, do jaké míry je dokáže pedagog volného času motivovat a jak často k nim projevuje blízký vztah. Mladší děti uvedly, že motivace se u pedagogů objevuje často (3,3), starší děti ji pak hodnotily jako velmi častou (3,9). Tohle hodnocení může ovlivňovat skutečnost, že mladší děti se dokáží samy a snadno nadchnout, kdežto ti starší potřebují více motivovat právě od pedagoga. Naopak blízký vztah od jejich pedagogů hodnotily mladší děti jako velmi častý (3,8), starší děti spíše jako častý (2,9).

Graf 5. 17 Průměrné skóre škálových položek podle pohlaví dětí

Další graf znázorňuje, jak hodnotili dané vlastnosti chlapci v porovnání s dívkami. Chlapci nejvýše hodnotili spravedlnost (4,8), ta se podle nich u jejich pedagogů volného času projevuje stále. Dále vysoko hodnotili čestnost a pravdomlvnost (4,7), otevřenost a přátelskost (4,7), pracovní atmosféru (4,5) a ochotu pomoci a poradit (4,5). Z grafu je ale patrné, že chlapci ve srovnání s dívkami hodnotili přísněji. Můžeme tedy říct, že chlapci jsou pravděpodobně náročnější než dívky, které při hodnocení projevovaly větší sociální citlivost. Dívky nejvýše hodnotily znalost zájmové činnosti (4,8) a otevřenost a přátelskost (4,8). Největší rozdíl v hodnocení chlapců a dívek můžeme vidět u smyslu pro humor. Smysl pro humor hodnotily dívky jako velmi častý až stálý (4,4) chlapci spíše jako častý až velmi častý (3,7). Další rozdíl lze vidět u empatického vcítění, kdy se dívky vyjádřily, že jejich pedagog dokáže být velmi často empatický, chlapci hodnotili níže, pouze často. (Graf 5. 17)

Graf 5. 18 Průměrné skóre škálových položek podle města

Posledním kritériem je město, ve kterém žáci kroužek navštěvují. Největší rozdíl mezi hodnocením pedagogů volného času v DDM v Litomyšli a Olomouci můžeme vidět u smyslu pro humor a posouzení kritičnosti pedagoga. Pedagogové v Olomouci projevují svůj smysl pro humor téměř stále (4,5) naopak v Litomyšli spíše často až velmi často (3,8). Naopak kritičnost se projevuje v Olomouci u pedagogů často (3), kdežto v Litomyšli spíše občas (2,2). Nižší hodnocení je z grafu patrné také u blízkého vztahu pedagoga k žákům, který žáci hodnotili v obou městech jako častý (3,3 a 3). V obou městech dominují u pedagogů pozitivní pedagogické vlastnosti jako stálá otevřenost a přátelskost, znalost zájmové činnosti, spravedlnost a ochota pomoci a poradit. (Graf 5. 18)

5. 6 Shrnutí výsledků

V průzkumném šetření jsme se snažili zjistit, jak vnímají a hodnotí osobnost pedagoga volného času dětí. Dílčím cílem bylo také porovnat teoretické informace z odborné literatury se zjištěnými skutečnými vlastnostmi pedagogů z pohledu dětí. Průzkumné šetření přineslo nejen celkový pohled, ale také dílčí rozdíly v hodnocení chlapců a dívek, dětí mladšího školního věku a dětí staršího školního věku a rozdíly v hodnocení pedagogů mužů a žen.

Celkové výsledky průzkumu ukázaly, že žáci navštěvující kroužky v DDM v Litomyšli i v Olomouci vnímají a hodnotí své pedagogy velice kladně. Sami, je-li jim položena zcela otevřená otázka, je nejčastěji popisují jako hodné, super, úžasné, milé, sympatické a trpělivé. Otázka, zda je pedagog něčím zajímavý, byla ale pro řadu dotázaných žáků zřejmě těžká, téměř polovina respondentů tuto otázku nezodpověděla. (Tuto skutečnost by bylo možné interpretovat dvojím způsobem – buďto, že respondenti nechtěli na otázku odpovídat (protože pro ně byla obtížná nebo třeba z pohodlnosti), nebo že skutečně pedagog ničím zajímavý není. Zde možná nebyla otázka v dotazníku úplně vhodně formulovaná.). Zbylí žáci na svých pedagogích oceňují nejvíce to, jak dobře ovládají zájmovou činnost, na kterou je kroužek zaměřen, a také jejich trpělivost. Nejvíce pozitivní je fakt, že v hodnocení známkou většina pedagogů obdržela od svých žáků jedničku. Toto hodnocení komplexně vypovídá o jejich spokojenosti.

Součástí průzkumu bylo posouzení, do jaké míry se teoreticky udávané osobnostní vlastnosti či dovednosti u pedagogů volného času projevují ve skutečnosti. Podle dotazovaných žáků se všechny důležité vlastnosti a dovednosti u pedagogů volného času projevují minimálně často (nejhorší 2,6) až stále (nejlepší 4,8). Nejlépe jsou na tom pedagogové s přátelstvem a otevřeností, ta se u nich projevuje stále, téměř stále pak také znají konkrétní zájmovou činnost, jsou ochotní a laskaví, dokáží pomoci a poradit, jsou spravedliví a čestní. Méně často pak jsou empatičtí nebo kritičtí. Negativní zjištění je, že jejich vztah k žákům není podle respondentů tak blízký, jak by se od pedagoga působícího ve volném čase dětí a mládeže očekávalo.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na problematiku osobnosti pedagoga volného času. Teoretická část přináší vysvětlení klíčových pojmů práce, kterými jsou volný čas, výchova ve volném čase dětí a mládeže, osobnost z hlediska psychologie a vybrané aspekty osobnosti pedagoga volného času. Praktická část se věnuje průzkumnému šetření, které bylo provedeno metodou dotazníku v domech dětí a mládeže v Litomyšli a v Olomouci. Na základě získaných dat jsem analyzovala, jak vnímají a hodnotí osobnost pedagoga volného času žáci navštěvující kroužky v DDM.

Průzkumné šetření ukázalo, že žáci navštěvující kroužky v DDM v Litomyšli i v Olomouci vnímají a hodnotí své pedagogy velice kladně. Celkově lze říct, že průzkum přinesl kladné výsledky. Pedagogové volného času vedoucí kroužky v Litomyšli a v Olomouci výsledkově obstáli a lze konstatovat, že jsou to osoby na správném místě.

Součástí průzkumu bylo také posouzení, do jaké míry se teoreticky (v odborné literatuře) udávané žádoucí osobnostní vlastnosti či dovednosti u pedagogů volného času projevují ve skutečnosti. Na základě dat získaných od dotazovaných žáků lze říci, že všechny důležité vlastnosti a dovednosti se u pedagogů volného času projevují v dostatečné míře.

Doufám, že tato práce bude přínosná nejen pro veřejnost, ale především pro vedení domů dětí a mládeže, pedagogy volného času a také pro studenty pedagogických oborů směřujících svou profesní orientaci k volnému času dětí a mládeže, kteří se na základě poznatků této práce budou snažit o všestranný rozvoj své osobnosti. Nejen ve školách, ale i v institucích zájmového vzdělávání jsou potřeba odborníci nejen kvalifikovaní, ale také osobnostně zralí a vybavení takovými vlastnostmi, které jim umožní navázat s vychovávanými dobrý vztah, být jim vzorem a přirozenou autoritou. Jedině tak může být výchovné působení ve volném čase efektivní a obohacovat jak dítě, tak samotného pedagoga, naplňovat a přinášet jim radost a potěšení.

Seznam použitých zdrojů a literatury

BENDL, Stanislav. *Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada, 2015, 306 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-4248-9.

HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, 239 s. ISBN 978-80-7367-473-1.

HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2003, 105 s. ISBN 8072901281.

KANTOROVÁ, Jana a Helena GRECMANOVÁ. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky I*. Olomouc: Hanex, 2008, 244 s. Vzdělávání. ISBN 978-80-7409-024-0.

KOHOUTEK, Rudolf. *Základy psychologie osobnosti*. Brno: CERM, 2000, 263 s. ISBN 80-7204-156-8.

KRATOCHVÍLOVÁ, Emília. *Pedagogika volného času: výchova v čase mimo vyučovania v pedagogickéj teórii a v praxi*. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2004, 307 s. ISBN 8022319309.

MAREŠ, Jiří, Jan PRŮCHA a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 3. rozš. A aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2001, 322 s. ISBN 8071785792.

NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, 620 s. ISBN 978-80-200-1680-5.

NAKONEČNÝ, Milan. *Základy psychologie osobnosti*. Praha: Management Press, 1993, 232 s. ISBN 8085603349.

PÁVKOVÁ, Jiřina, Bedřich HÁJEK, Břetislav HOFBAUER, Anna PAVLÍKOVÁ a Vlasta HRDLIČKOVÁ. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál, 1999, 229 s. ISBN 8071782955.

PRUŽINSKÁ, Jana. *Psychológia osobnosti*. Bratislava: Vydalo Občianske združenie Sociálna práca, 2005, 151 s. ISBN 8089185053. 250:0325/368

ŠPIČÁK, Jiljí. *Teorie a metodika výchovy mimo vyučování pro vychovatele v domovech mládeže*. Olomouc: Rektorát Univerzity Palackého, 1990, 62 s.

VÁŽANSKÝ, Mojmír a Vladimír SMÉKAL. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 1995. ISBN 80-901737-9-9.

Vyhláška č.74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů. [online]. [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/zajmove-vzdelavani-1>

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících, ve znění pozdějších předpisů. [online]. [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/novela-zakona-o-pedagogickych-pracovnicich>

Internetové zdroje:

Kroužky. *Dům dětí a mládeže Olomouc* [online]. Olomouc, 2017 [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: <http://www.ddmolomouc.cz/krouzky/>

Kroužky. *Dům dětí a mládeže Litomyšl* [online]. Litomyšl, 2018 [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: <http://www.litomysl.cz/ddm/krouzky.php>

Školní vzdělávací program. [online]. [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: http://www.ddmolomouc.cz/documents/svp_ddm.pdf

Seznam použitých zkratk

DDM Dům dětí a mládeže

SVČ Středisko volného času

Seznam grafů a tabulek

Graf 5. 1 Přehled počtu zúčastněných žáků.....	24
Graf 5. 2 Přehled kroužků a počet žáků v jednotlivých kroužcích.....	25
Graf 5. 3 Celková četnost uvedených charakteristik	26
Graf 5. 4 Četnost uvedených charakteristik podle věku dětí.....	27
Graf 5. 5 Četnost uvedených charakteristik podle pohlaví dětí.....	28
Graf 5. 6 Četnost uvedených charakteristik podle pohlaví pedagoga	29
Graf 5. 7 Celková četnost uvedených zajímavostí	30
Graf 5. 8 Četnost uvedených zajímavostí podle věku dětí	31
Graf 5. 9 Četnost uvedených zajímavostí podle pohlaví dítěte	32
Graf 5. 9 Četnost uvedených zajímavostí podle pohlaví pedagoga.....	33
Graf 5. 10 Přehled udělených známek celkem	34
Graf 5. 11 Přehled udělených známek jednotlivým kroužkům	34
Graf 5. 12 Četnost udělených známek podle věku dětí	35
Graf 5. 13 Četnost udělených známek podle pohlaví dětí.....	35
Graf 5. 14 Četnost udělených známek podle pohlaví pedagoga.....	36
Tab. 5.1 Přehled celkového a průměrného skóre škálových položek.....	37
Graf 5. 15 Celkové skóre škálových položek	37
Graf 5. 16 Průměrné skóre škálových položek podle věku dětí	38
Graf 5. 17 Průměrné skóre škálových položek podle pohlaví dětí.....	39
Graf 5. 18 Průměrné skóre škálových položek podle města.....	40

Seznam příloh

Příloha č. 1: Typy pedagogů volného času podle Vážanského

Příloha č. 2: Seznam kroužků DDM Litomyšl

Příloha č. 3: Seznam kroužků DDM Olomouc

Příloha č. 4: Dotazník

Přílohy

Příloha č. 1: Typy pedagogů volného času dle Vážanského

Mládežnický vedoucí, často praktikant na letních dětských táborech. Osoba, která je z pedagogického hlediska chápána jako začátečník, který může a nemusí mít pedagogické vzdělání. Jedná se o člověka, který je zapálený do práce s dětmi ve volném čase, je iniciativní a aktivní. Často vychází z vlastních zážitků a dokáže dobře vycítit potřeby dětí. Jeho velkou výhodou je, že dokáže děti nadchnout. Dalším typem je kvalifikovaný učitel, který zná cíle a metody práce s dětmi a mládeží. Mnohdy je však až příliš poznamenán zažitými, předepsanými a opakovanými formami jednání. V práci s dětmi a mládeží je ale spolehlivější než mládežnický vedoucí. Třetím typem, se kterým se můžeme ve výchově ve volném čase setkat, je pedagogicky nekvalifikovaný dospělý/dobrovolník/profesionál. Tento typ pracovníka vychází ze svých zkušeností a zážitků z mládeže. Ve výchovné činnosti se řídí svým prostým úsudkem a není zatížen pedagogickými postupy či metodami. Pokud by si doplnil vychovatelské znalosti, byl by ve své práci ještě úspěšnější. Posledním a nejvhodnějším typem pedagoga volného času je zkušený pracovník ve volném čase. Právě on bere vychovatelskou činnost jako své poslání. Vychází nejen z pedagogických, ale také ze životních zkušeností a ze studia odborné metodiky. Skvěle splňuje všechny požadavky na tuto profesi, pro děti se snaží být rádcem, vedoucím i instruktorem. Můžeme jej tedy považovat za ideál pedagoga volného času. (Vážanský, 2001, s. 81-82)

Příloha č. 2: Seznam kroužků DDM Litomyšl

Oddělení sportu:

- Karate
- Gymnastika
- Sportovní příprava
- Míčové hry
- Kopaná
- Florbal
- Stolní tenis
- Badminton
- Bojové hry
- Airsoft
- Umění šermířské
- Vodní sporty
- Parkour
- Stiga hokej

- Šachy

Oddělení techniky:

- Modelářský kroužek
- Kroužek mladých elektrotechniků
- Mladý hasič

Oddělení přírodovědy:

- Přírodovědný kroužek
- Rybářský kroužek
- Astronomický kroužek

Oddělení estetiky:

- Keramika
- Keramika pro MŠ Litomyšl
- Tvořivá dílna (Litomyšl, Janov)
- Háčkování a jiné ruční práce
- Šperky
- Taneční kroužek Čistá
- Na kytaru bez not
- Vaření
- Počítačová grafika pro začátečníky
- Počítačová grafika pro pokročilé
- Fotománie

Příloha č. 3: Seznam kroužků DDM Olomouc

Hudba:

- Flétna
- Klávesy
- Kytara
- Kytara bez not
- Veselá flétnička
- Jógování pro děti
- Karate
- Kendo
- Kung-fu
- Lezení na umělé stěně
- Lyžaři závodníci
- Lyžařský kroužek
- Míčové hry
- Netradiční hry
- Orientační běh
- Parkour
- Plavání
- Předplavecký kurz
- Sebeobrana
- Sportovní příprava
- Stolní tenis
- Trampolínky
- Veslařský kroužek
- Roztleskávačky
- Rytmika
- Scénický tanec
- Step
- Step amerického typu
- Taneční příprava
- Tarantela
- Tany tany
- Zumbabve

Příroda:

- Astronomický kroužek
- Lid Medvědího potoka
- Malý koumák
- Plšici
- Rybářský kroužek
- Včelařství
- Zelené lístečky
- Žížalky
- ZOO klub

Sport:

- Badminton
- Badmintonová příprava
- Biketrail
- Dráčata předškoláci (lyžování)
- Florbal
- Historický šerm

Tanec:

- Breakin
- Hip-hop
- Hip-hop Teddy dance
- Hip-hop Bailo
- Mažoretky
- Orientální tance

Technika:

- Klub modelářů
- Lego klubík
- Lego robotika
- Modeláři
- Nejmladší programátoři a uživatelé
- Programování
- Youtubeři
- Železniční modeláři

Výtvarná výchova:

- Animáček
- Keramika
- Kreativní tvoření
- Malý hra(vý)tvor

- Paletka
 - Studijní kresba a malba
 - Točení na hrnčířském kruhu
 - Tvořím, tvoříš, tvoříme
 - Tvůrčí fotografie
 - Výtvarná výchova
 - Výtvarná výchova s keramikou
 - Výtvarný ateliér
- Ostatní:**
- Angličtina hrou
 - Chalópka
 - Dramatáček
 - Herní klub
 - Klub mami a mimi
 - Malá školka
 - Městské zastupitelstvo dětí a mládeže
 - Příprava na přijímačky
 - Šachy
 - Sólová recitace
 - Stolní fotbal
 - Ze zahrádky do kuchyně

9. Dokáže poradit a pomoci.

stále - velmi často – často – občas - nikdy

10. Je čestný a pravdomluvný.

stále - velmi často – často – občas - nikdy

11. Má smysl pro humor, je zábavný.

stále - velmi často – často – občas - nikdy

12. Je empatický (dokáže se vcítit do druhých).

stále - velmi často – často – občas - nikdy

13. Jeho vztah ke mně je blízký (osobní).

stále - velmi často - často - občas - nikdy

14. Chválí nás a povzbuzuje.

stále - velmi často – často – občas - nikdy

15. Je kreativní (tvořivý) a nápaditý.

stále - velmi často – často – občas - nikdy

16. Dokáže být kritický.

stále - velmi často – často – občas - nikdy

17. Perfektně rozumí tomu, čemu nás učí.

stále - velmi často - často - občas- nikdy

18. Dokáže být trpělivý.

stále - velmi často – často – občas - nikdy

19. Dává nám prostor pro naše nápady a přání.

stále - velmi často - často - občas - nikdy

20. Je pozitivně naladěný.

stále - velmi často – často – občas - nikdy

21. Je spravedlivý.

stále - velmi často – často – občas - nikdy

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Michaela Tomášková
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Pavla Vyhnálková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2018

Název práce:	Osobnost pedagoga volného času očima účastníků zájmového vzdělávání
Název v angličtině:	The personality of the leisure time educator through the eyes of participants in leisure education
Anotace práce:	Tématem práce je osobnost pedagoga volného času očima účastníků zájmového vzdělávání. Teoretická část se zabývá pojmy volný čas, výchova ve volném čase, dále pak základní charakteristikou osobnosti a popisem žádaných znalostí, dovedností a vlastností ideálního pedagoga volného času. Praktická část zjišťuje na základě metody dotazníků pohled účastníků zájmového vzdělávání na osobnost pedagoga volného času.
Klíčová slova:	volný čas, výchova ve volném čase, osobnost, pedagog volného času, znalosti, dovednosti, osobnostní vlastnosti, instituce zájmového vzdělávání
Anotace v angličtině:	The Bachelor Thesis is about the personality of the leisure time educator through the eyes of participants in leisure education. The theoretical part deals with the concepts of leisure time, education in leisure time then basic characteristic of personality and a description of the desired knowledges, skills and qualities of an ideal teacher in the free time. The practical part uses the methods of questionnaires to find out

	the view of the participants of leisure education on the personality of the leisure time educator.
Klíčová slova v angličtině:	leisure time, education in leisure time, personality, leisure time educator, knowledges, skills, personality characteristics, institutions of the leisure time education
Přílohy vázané v práci:	<p>1- Typy pedagogů volného času dle Vážanského</p> <p>2- Seznam kroužků DDM Litomyšl</p> <p>3- Seznam kroužků DDM Olomouc</p> <p>4- Dotazník</p>
Rozsah práce:	47
Jazyk práce:	český